

Auteurs:
P. Kimenai &
E.A.G. Ball

Archeologisch bureauonderzoek plangebied Grotestraat
Zuid in Cuijk

BAAC Rapport V-17.0276 december 2017

Status:
concept

Colofon

ISSN:	1873-9350
Auteur(s):	P. Kimenai & E.A.G. Ball
Cartografie:	M. Leenders & J. van Gestel
Redactie:	E.A.G. Ball & J.M.J. Willems
Copyright:	BAAC bv te 's-Hertogenbosch

Redactie senior archeoloog :	E.A.G. Ball
Accordering senior prospector/Senior Archeoloog:	L.A. Tebbens & E.A.G. Ball

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2017)

BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	9
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	133
2.1 Werkwijze	133
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	133
2.3 Bewoningsgeschiedenis	199
2.3.1 Inleiding	199
2.3.2 Historie	20
2.3.3 Archeologie	299
3 Archeologische verwachting	433
4 Conclusie en aanbevelingen	497
5 Geraadpleegde bronnen	51
Bijlagen	55
Bijlage 1	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Archeologisch onderzoek binnen het plangebied
Bijlage 3	Archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied

Samenvatting

In opdracht van de Werkorganisatie Gemeenten Cuijk, Grave en Mill en Sint Hubert heeft onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Grotestraat Zuid te Cuijk. Aanleiding voor het onderzoek is het voornemen om het gebied opnieuw in te richten en geschikt te maken voor woningbouw. Hierbij bestaat een gerede kans dat de in het gebied aanwezige archeologische resten verstoord worden. Het doel van dit bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifieke archeologische verwachting opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

1. Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
2. Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
3. Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
4. In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) (ARCHIS 3) en de gemeentelijke archeologische beleidskaart. Relevante archeologische publicaties zijn bestudeerd. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude kadastrale en topografische kaarten. Bouwdossiers zijn in deze fase van het onderzoek in overleg met opdrachtgever nog niet bekeken. De doorlooptijd van deze opdracht is daarvoor te kort. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is wel bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten. Daarnaast is dhr. T. van der Zanden van de Werkgroep Archeologie Cuijk (WAC) telefonisch bevraagd, wegens zijn specifieke gebiedskennis.

Op basis van historisch kaartmateriaal is vastgesteld dat het gebied tussen de tweede helft van de 18^e en de late 20^e eeuw zich van grotendeels onbebouwd naar deels bebouwd ontwikkelde. Het gebied was in gebruik als akker- en weiland. Dwars door het plangebied loopt de (voorloper van de huidige) Grotestraat, waarlangs zich enkele erven met daarop aanwezige gebouwen bevonden. Deze situatie blijft zo tot, in het begin van de 20^e eeuw, de Zuivelfabriek Lacto, het latere Nutricia, in het noorden van het plangebied, aan

de oostkant van de Grotestraat wordt gevestigd. In de tweede helft van de 20^e eeuw vinden uitbreidingen van de zuivelfabriek plaats, die het noorden van het plangebied grotendeels bestrijken. Ten zuiden daarvan blijft de bebouwing beperkt tot enkele erven in het uiterste zuiden van het plangebied. In de jaren '80 en '90 vinden weer grootschalige bouwactiviteiten plaats, in de vorm van de bouw van het Merletcollege en het Formido-gebouw.

Op basis van de bestudering van kaarten is het aannemelijk dat zich in het plangebied in de ondergrond nog de resten van erven en gebouwen bevinden uit de nieuwe tijd. Hoever het meest zuidelijk gelegen erf terug gaat in de tijd is vooralsnog onbekend.

Bestudering van de archeologische gegevens die voor het plangebied en de omliggende zone beschikbaar zijn, heeft uitgewezen dat het plangebied zich in een archeologisch zeer interessant gebied bevindt. Het is bekend dat in Cuijk in de Romeinse tijd een urbane nederzetting (*vicus*) en een legerplaats (*castellum*) aanwezig waren. Deze complexen liggen beide ten noorden van het plangebied Grotestraat Zuid. Ten zuiden van de *vicus* bevindt zich een zeer uitgestrekt grafveld, gelegen langs de Romeinse weg van Nijmegen naar Tongeren. Beide (weg en grafveld) strekken zich in ieder geval uit tot in het plangebied. De Romeinse weg loopt van noord naar zuid door het gehele plangebied; de omvang van het grafveld is niet exact bekend, maar mogelijk zijn begravingclusters aanwezig tot in het zuiden van het plangebied, of zelfs ten zuiden daarvan. Behalve Romeinse resten zijn ook prehistorische, middeleeuwse en nieuwetijdse archeologische vindplaatsen binnen het plangebied aanwezig. Voor de late prehistorie zijn een graf uit de midden-ijzertijd en bewoningssporen uit de late bronstijd en/of ijzertijd vastgesteld in het noordelijk deel. Datzelfde geldt voor bewoningssporen uit de middeleeuwen en nieuwe tijd. In hoeverre deze sporen zich verder naar het zuiden voortzetten, is niet bekend. Eveneens in het noorden is een deel van een weg aangetroffen die tot in de nieuwe tijd wordt gedateerd, de opvolgende fasen van de Romeinse weg. Het tracé volgt het oude verloop van de Grotestraat, en kan door heel het plangebied heen worden verwacht.

Op basis van het bureauonderzoek kan voor het gehele plangebied een hoge verwachting worden geformuleerd voor alle periodes (steentijd tot en met nieuwe tijd) en allerlei complextypen (o.a. nederzetting, begraving, economie, depot, infrastructuur). Specifieke complexen waarvan op basis van eerder onderzoek nu al bekend is dat ze in het plangebied aanwezig zijn, betreffen:

- bewoningssporen uit de late bronstijd en/of ijzertijd
- begravingen uit de ijzertijd
- een uitgestrekt grafveld uit de Romeinse tijd
- een Romeinse weg (de weg van Nijmegen naar Xanten)
- opvolgers van de Romeinse weg
- bewoningssporen uit de volle middeleeuwen
- bewoningssporen uit de nieuwe tijd

Hierbij dient te worden opgemerkt dat nog geen gedetailleerd beeld bestaat van de mate waarin de huidige bebouwing voor verstoring van de bodem heeft gezorgd. Het is wel aannemelijk dat sprake is van bodemverstoringen. Op basis van het bestuderen van de bouwdoSSIERS kan meer inzicht worden verkregen in verstoringsdieptes, waardoor de archeologische verwachting van delen van het plangebied wellicht naar beneden kan worden bijgesteld.

De gravende onderzoeken die (in de noordelijke helft van het plangebied) zijn uitgevoerd in het tracé van de Grotestraat en op de terreinen van Nutricia ten

oosten én ten westen van de Grotestraat laten zien dat sporen daar nog goed geconserveerd zijn gebleven en dat sporen zoals paalsporen, kuilen, crematiegraven, crematieplaatsen, inhumatiegraven, grafmonumenten (kringgrepels en rechthoekige monumenten), wegtracés etc. aanwezig zijn. Onder bestaande bebouwing is vooralsnog uiteraard geen onderzoek verricht, maar er zijn wel sporen bekend uit meldingen.

Op basis van deze verwachting adviseert BAAC bv allereerst om vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een bureauonderzoek naar bouwdoossiers gevolgd door archeologische begeleidingen (sloopbegeleidingen, begeleiding grondwerk etc.) en, waar mogelijk, proefsleuvenonderzoeken, waarna bestaande vindplaatsen gewaard kunnen worden. Op plaatsen waar een proefsleuvenonderzoek praktisch niet mogelijk is adviseert BAAC bv archeologische begeleidingen onder protocol opgraven. Omdat bouwplannen tot op heden niet definitief zijn en verstoringsdiepten nog niet in kaart zijn gebracht is het echter nog niet mogelijk een advies op maat te geven waarin vervolgstategieën per deelgebied zijn uitgewerkt.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van de Werkorganisatie Gemeenten Cuijk, Grave en Mill en Sint Hubert heeft onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Grotestraat Zuid te Cuijk. Aanleiding voor het onderzoek is het plan om het gebied opnieuw in te richten, en geschikt te maken voor woningbouw. De minimale bodemverstoring bij de realisatie van de nieuwbouw is thans onbekend, maar bij woningbouw moet vaak rekening gehouden met een verstoringsdiepte van tenminste een meter beneden maaiveld. Bij eventuele onderkeldering zou de verstoringsdiepte vanzelfsprekend groter zijn. In alle gevallen bestaat een gerede kans dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van dit bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

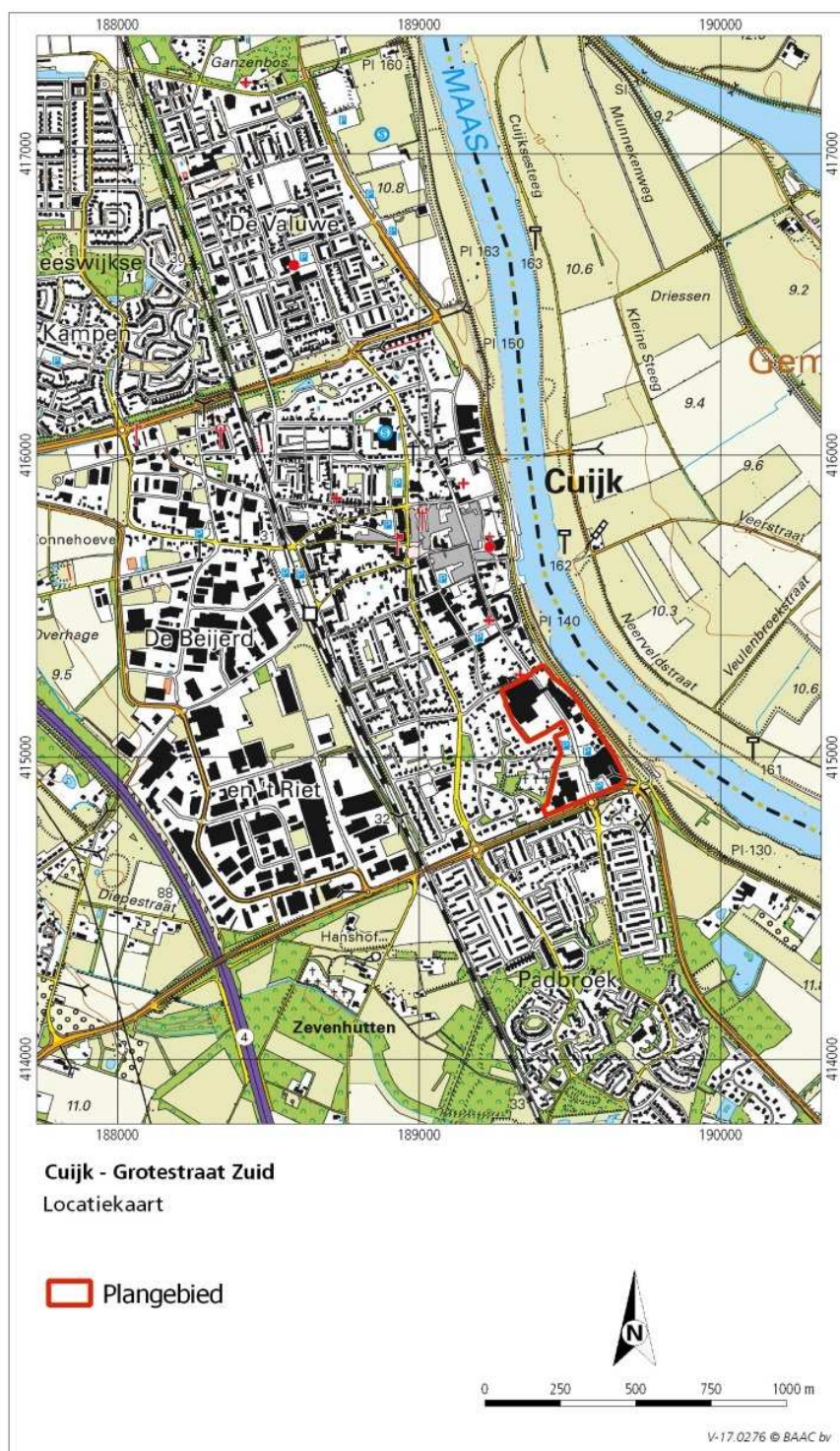
1. Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
2. Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstoringen in het verleden binnen het plangebied?
3. Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
4. In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.0.¹

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt binnen de bebouwde kom van Cuijk aan de Grotestraat, en beslaat zowel de zone ten westen als ten oosten van die straat. Aan de noordkant wordt het plangebied begrensd door Het Zand; aan de zuidkant vormt de Hapsebaan de grens. De oppervlakte bedraagt ruim 8,8 ha. In afbeelding 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

¹ CCvD 2016.

Afbeelding 1.1 Ligging van het plangebied (bron: ANWB 2004).

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Cuijk
Plaats:	Cuijk
Toponiem:	Grotestraat Zuid
Kadastrale gegevens:	Gemeente Cuijk, kadastrale nummers 3806, 3953, 4199, 4215, 4704, 5192, 5520, 5521
Landgebruik	Bebouwd
Datum rapportage:	8-12-2017
BAAC-projectnummer:	V-17.0276
Coördinaten:	189.275 / 415.220 189.410 / 415.305 189.685 / 414.930 189.420 / 414.810
Kaartblad:	46A
Oppervlakte:	8,8 ha
Complextype:	Begraving, bewoning, infrastructuur
Datering:	Paleolithicum t/m nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	4578756100
AMK-terrein:	N.v.t.
Type onderzoek:	Bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Werkorganisatie Gemeenten Cuijk, Grave en Mill en Sint Hubert Contactpersoon: M. van Zanten
Bevoegde overheid:	Gemeente Cuijk
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	E.A.G. Ball

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) (ARCHIS 3) en de gemeentelijke archeologische beleidskaart. Relevante archeologische publicaties zijn bestudeerd. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude kadastrale en topografische kaarten. Bouwdossiers zijn in deze fase van het onderzoek in overleg met opdrachtgever nog niet bekeken. De doorlooptijd van deze opdracht is daarvoor te kort. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten. Daarnaast is dhr. T. van der Zanden van de Werkgroep Archeologie Cuijk (WAC) telefonisch bevraagd, wegens zijn specifieke gebiedskennis.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting voor het plangebied Grotestraat Zuid. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

Hieronder wordt eerst ingegaan op de landschappelijke situatie in de regio en het plangebied. Daarna worden achtereenvolgens de historische en de archeologische bronnen die relevant zijn voor het plangebied Grotestraat Zuid gepresenteerd. Zij vormen de ingrediënten voor de specifieke archeologische verwachting die voor het plangebied geldt.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Algemeen

Het Land van Cuijk ligt op een geomorfologisch scharnierpunt in het rivierenlandschap van Zuid-Nederland. Ten zuiden van Cuijk bevindt zich een relatief nauw Maasdal, ingeklemd tussen de Peelhorst in het westen en de stuwwal van Nijmegen en het Maasterrassenlandschap in het oosten.² Ten westen van het Land van Cuijk bevindt zich het Maaslandschap waarin de rivier zich in verhouding tot het zuidelijk deel makkelijker lateraal kan verplaatsen en minder aan één vaste rivierloop gebonden is. Het regime van de rivier verandert bij dit scharnierpunt van insnijdend (verticale erosie) in het zuiden naar aggraderend

² Buitenhuis *et al.* 1991.

(laterale accretie) in het westen. In het geologische verleden heeft ook de Rijn een rol gespeeld bij de totstandkoming van het Land van Cuijk. Hieronder zal globaal de ontstaansgeschiedenis van het landschap rond het onderzoeksgebied beschreven worden.

Geomorfologisch gezien ligt het Land van Cuijk in het oostelijke Maaslandschap van Noord-Brabant.³ Van der Beek & Isarin stellen dat, op grond van hun paleogeografische reconstructie, in het Land van Cuijk drie terrassen kunnen worden onderscheiden:⁴ het Laagterras, het X-terras en de huidige holocene dalvlakte. De 'fluviatiele' geschiedenis laat zich in dit gebied als volgt omschrijven: het laagterras is in het Pleniglaciaal (27.000-13.000 jaar BP) opgebouwd door de vlechtende Rijn en Maas. De riviervlakte is dan ongeveer 10 km breed. Tijdens het Pleniglaciaal begon tussen ca. 13.000 en 10.800 BP de erosie van het Laagterras (dat gevormd was in het Pleniglaciaal). De waterafvoer is geconcentreerd in een aantal meanderende hoofdgeulen die zich sterk insnijden. De overige geulen verkeren in een fase van verlanding. In het Bølling-Allerød Interstadiaal (ca. 13.000 tot 10.800 BP) en in de periodes wordt door een meanderend riviersysteem een leemlaag (de zgn. Laag van Wijchen) afgezet. Het X-terras wordt in de Late Dryas gevormd (ca. 10.800 tot 10.000 BP) en omvat een dalvlakte van een vlechtend riviersysteem met een breedte van zo'n 2,5 km. De Maas is in deze periode een vlechtende rivier.

Door opvulling van de insnijdingen uit de Allerød-periode en laterale erosie ontstaat een nieuwe dalvlakte, die bij de vroeg-holocene insnijding werd omgevormd tot terras (het X-terras). De tweede helft van de Late Dryas, die koud en droog was, is de belangrijkste periode geweest voor verstuiving. Hierbij werd het rivierzand uit drooggevalen rivierbeddingen opgestoven door wind uit overwegend westelijke richting. In tegenstelling tot de rivierduinen aan de oostkant van de Maas in Noord-Limburg en in het Land van Maas en Waal, bereikten de rivierduinen in het Land van Cuijk niet zulke grote hoogten. Ook onder de oude kern van Cuijk en op diverse locaties daar omheen, zoals de hoge kop Het Zand in het noorden van het plangebied, is waarschijnlijk dergelijk rivierduinzand in deze periode opgestoven. Dit zand wordt gerekend tot de Afzettingen van Delwijnen van de Formatie van Kootwijk.

In het Preboreaal (ca. 10.000 tot 9.000 BP) snijdt de Maas zich diep in haar bedding in. In de holocene dalvlakte stroomt sinds het vroeg-Preboreaal de meanderende Maas. In het huidige Land van Cuijk is dit dal maximaal 500 m breed.⁵ De Maas concentreert in deze periode haar waterafvoer in één geul. Sinds het Preboreaal zal de Maas, net als tegenwoordig, periodiek hoogwaters hebben gekend, waarbij vooral de laag liggende gebieden onderliepen en de hogere delen en terrassen droog bleven.

Uit het bovenstaande kunnen we het volgende constateren: de centrale landschapsvormende factoren in en rond het onderzoeksgebied zijn enerzijds de erosie van de zich insnijdende en lateraal verplaatsende hoofdgeulen door de tijd en anderzijds de afzetting van sediment buiten de geulen. Als toegevoegde landschapsvormende factor gelden de eolische afzettingen (rivierduinzanden) die tijdens de Late Dryas vanuit de vlechtende riviervlakte op de hogere terrasrestruggen werden afgezet, en die dus vaak de hoge gronden in de microregio vormen.

Dergelijke hoge plaatsen vormden direct langs de Maas belangrijke woonlocaties, zowel in prehistorische als in historische tijden, die vaak ook bij hoogwater

³ *Ibidem.*

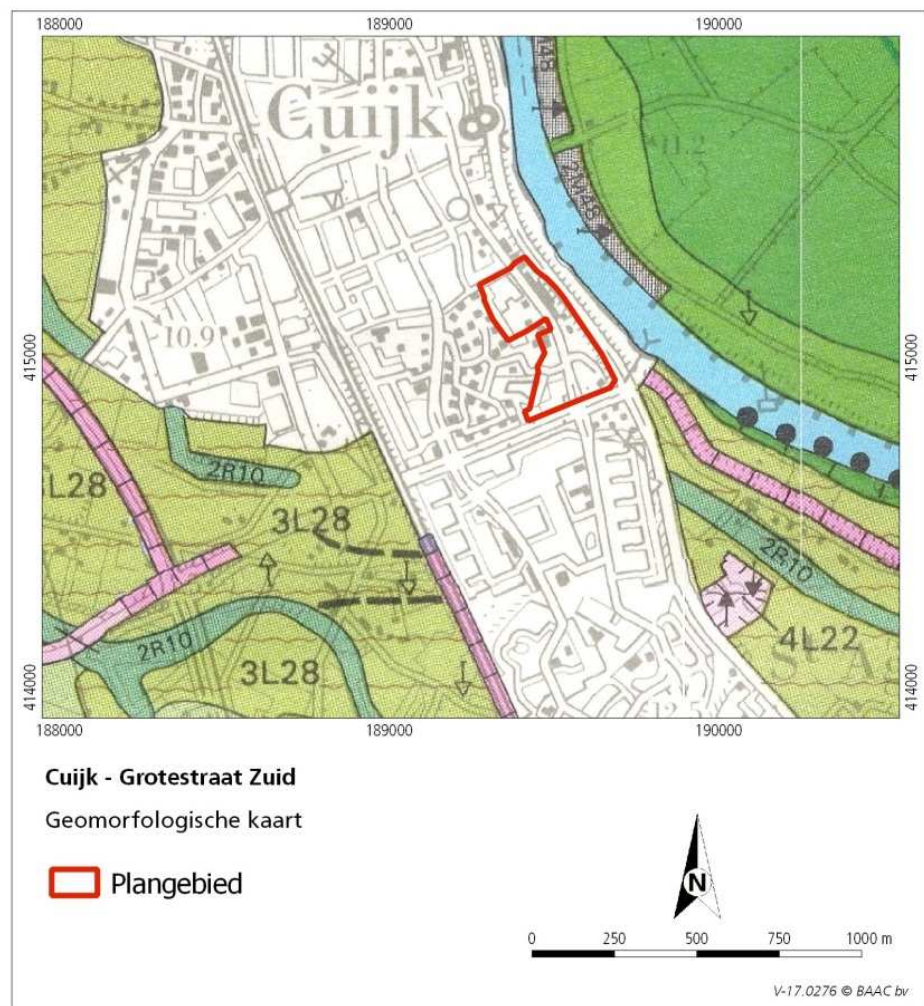
⁴ Van der Beek & Isarin 1990.

⁵ Van der Beek & Isarin 1990, fig. 13.

relatief veilig en droog waren. Eén en ander wordt geïllustreerd door foto's, genomen tijdens de hoogwaters van 1920 en 1926. Delen van het centrum van Cuijk zijn dan nog droog, terwijl grote delen van het achterland onder water staan. Dat niet alle delen van de hoge gronden direct langs de Maas gespaard bleven tijdens hoogwater wordt aangetoond door foto's van dezelfde overstromingsperioden ter hoogte van de huidige Markt. Daarop is duidelijk te zien dat delen zijn weggeslagen. Ook tijdens het onderzoek Grotestraat-Bergbezinkbassin is gebleken dat delen van hoger gelegen gronden ter hoogte van Het Zand zijn verspoeld. De Maas bleef dus tot relatief kort geleden het landschap beïnvloeden.

Gebiedsspecifiek

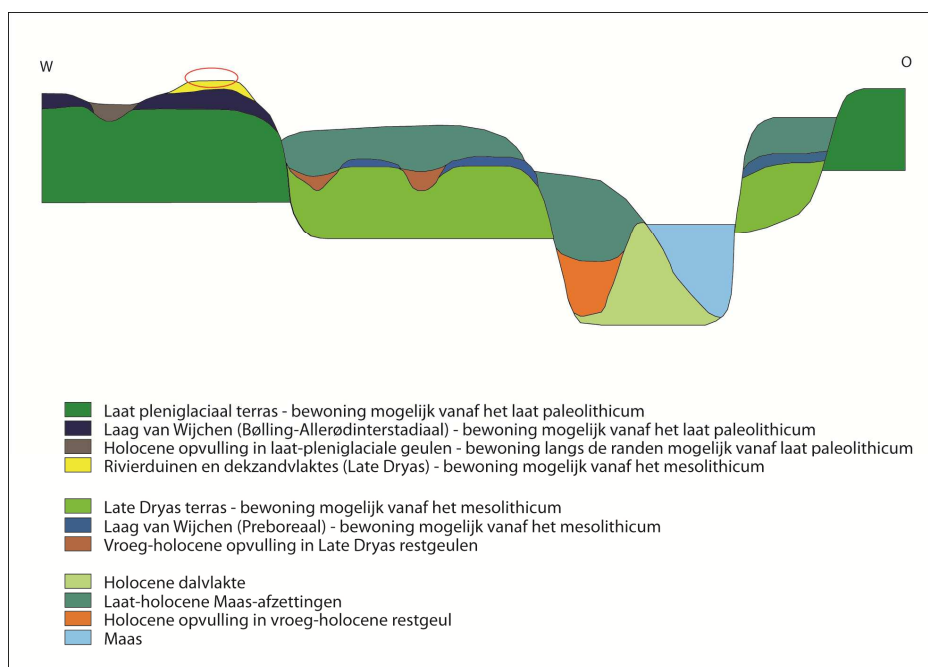
Het oudste bewoningsniveau kan verwacht worden in de top van het hoog gelegen laat-pleniglaciale terras (figuur 2.2). Vermoedelijk ligt het plangebied op dit rivierterras. Dit niveau kan gebruikt en bewoond zijn geweest vanaf het laat-paleolithicum. Op het laat-pleniglaciale terras is tijdens het Bølling-Allerød interstadiaal de Laag van Wijchen afgezet, waarin zich lokaal door de verbetering van het klimaat een bodem kan hebben gevormd. In deze fase (laat-paleolithicum) kan het gebied ook bewoond zijn geweest. Plaatselijk is op het laat-pleniglaciale terras in het Preboreaal een tweede laag zandige klei afgezet, die eveneens tot de Laag van Wijchen wordt gerekend.

Afbeelding 2.1 Het plangebied geprojecteerd op de geomorfologische kaart (bron: Geomorfologische kaart van Nederland).

Gezien het tijdstip van afzetting kan het terrasniveau wederom bewoond zijn geweest vanaf het Vroeg-Holoceen (vroeg-mesolithicum). Ook is het waarschijnlijk dat ter plekke van het plangebied lage rivierduinen aanwezig zijn. Het plangebied ligt op basis van de hoogtekaart (figuur 2.3) en de bodemkaart (figuur 2.4) namelijk ten noorden van een vlechtende geul behorende tot het Laat-Pleniglaciaal terras. Aan de noordoostzijde van dergelijke vlechtende droog gevallen geulen dient rekening te worden gehouden met rivierduincomplexen.

Uit het DINO-loket blijkt dat de omgeving van het plangebied wordt gekenmerkt door een pakket fijn of matig fijn zand. Daaronder komt grof tot uiterst grof zand met grind voor.⁶ De diepte waarop dit grove zand en grind voorkomt varieert sterk, van plaatselijk minder dan 1 m –mv tot meer dan 10 m –mv. Ten westen van de Grotestraat komt plaatselijk leem voor aan, of kort onder, de oppervlakte. Dit kan worden geïnterpreteerd als “Hochflutlehm” (overstromingsafzettingen, = Laag van Wijchen) op terrasafzettingen. Op de geomorfologische kaart van Nederland (afbeelding 2.1) is het plangebied weliswaar niet gekarteerd, maar door extrapolatie van het omliggende, wel gekarteerde gebied kan worden aangenomen dat het plangebied in een zone met terraswelingen (legenda-eenheid 3L28) ligt.⁷

Afbeelding 2.2 Lithogenetisch profiel, schematische weergave van het noord-oostelijke deel van de gemeente Cuijk. Naar De Bont en Maas 2005, met aanpassingen door L. Tebbens (BAAC bv). Met de rode contour is globaal de ligging van het plangebied weergegeven.

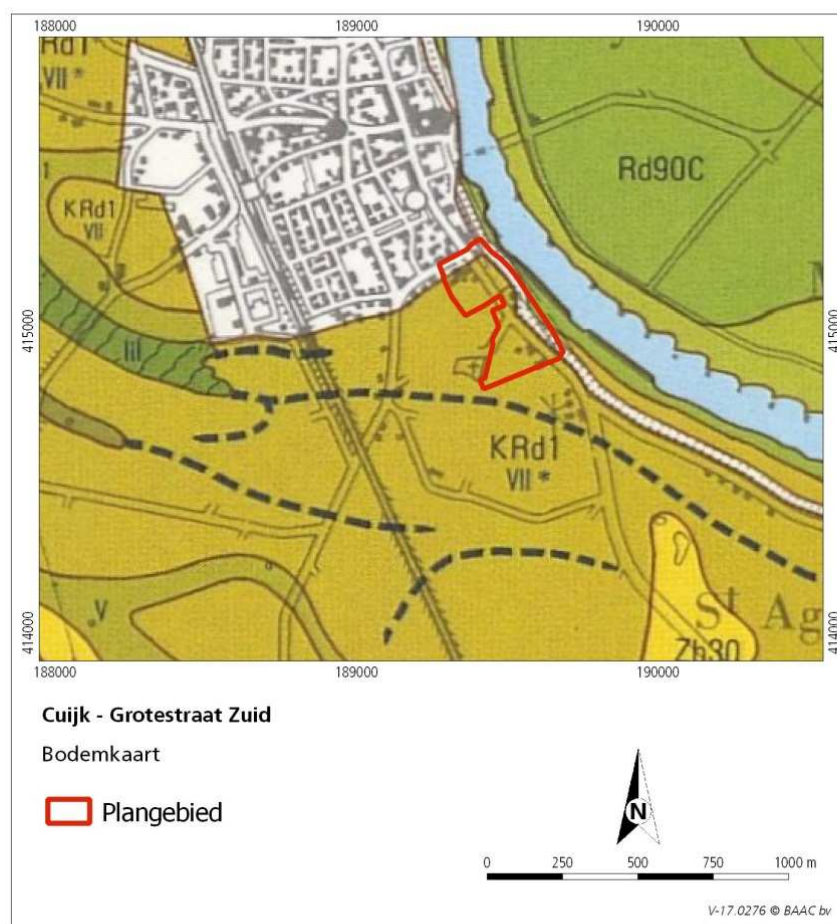
Op de bodemkaart van Nederland⁸ is het plangebied vanwege de oorspronkelijke ligging buiten de bebouwde kom van Cuijk wel geclassificeerd (afbeelding 2.3).

⁶ DINOloket november 2017.

⁷ Geomorfologische kaart van Nederland.

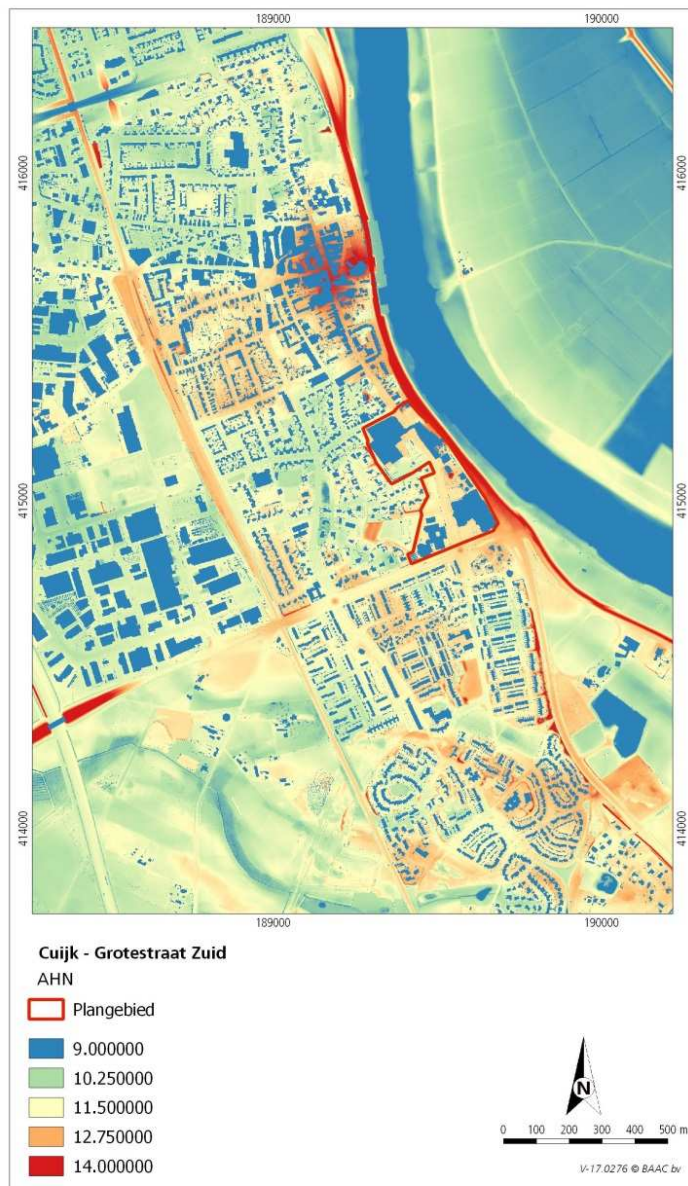
⁸ Bodemkaart van Nederland.

Volgens de bodemkaart komen in het plangebied ooivaaggronden voor (Krd1), die zich hebben ontwikkeld in lichte zavel (Hochflutlehm). Ooivaaggronden zijn kalkrijke of kalkloze klei-, leem- of zavelgronden met een dunne humushoudende bovengrond (A-horizont tot 30 cm). Deze lichtbruin tot bruingrijs gekleurde A-horizont ligt op een bruine, goed gehomogeniseerde en poreuze Bw-horizont. Daaronder bevindt zich de licht gekleurde en soms nog sterk textureel gelaagde ondergrond die nog weinig door bodemvorming is veranderd (C-horizont). De grondwaterstand is meestal laag. Het grootste deel van het terrein valt in een goed-ontwaterde zone die gekarteerd is onder grondwatertrap VIII. Dit wil zeggen dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand op meer dan 140 cm beneden maaiveld ligt. Voor het noordelijke deel van het terrein is geen grondwatertrap vastgesteld. In het uiterste oosten van het plangebied, ten oosten van de Grotestraat, is sprake van een dijk, waarvoor ook geen grondwatertrap is vastgesteld. Verwacht mag worden dat de grondwaterstand hier niet verschilt van het gebied ten westen van de dijk.

Afbeelding 2.3 Uitsnede van de bodemkaart van Nederland. Ter plekke van het plangebied worden ooivaaggronden verwacht, die zich hebben ontwikkeld in lichte zavel (uiterst siltige tot zwak zandige klei). De blauw gestippelde lijnen geven de mogelijke locaties van de restgeulen aan (bron: Bodemkaart van Nederland).

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, afbeelding 2.4) is te zien dat het plangebied relatief hoog ligt. Van noord naar zuid loopt het terrein enigszins op (van ongeveer 11,5 m +NAP tot circa 12,2 m +NAP), evenals van west naar oost.

Afbeelding 2.4 Ligging van het plangebied op de AHN (bron: AHN via PDOK).

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Uit het tot nu toe uitgevoerde onderzoek blijkt dat het Maasdal bij Cuijk een zichtbare, continue gebruiks- en bewoningsgeschiedenis kent vanaf het laat-paleolithicum/mesolithicum.⁹ De aantrekkingskracht van Cuijk en omgeving is gebaseerd op de gunstige morfologische ligging op een knooppunt van land- en waterwegen, zoals een oversteekplaats in de Maas en de overgang van een ingesneden rivierdal naar een breed uitwaaiierend riviersysteem. Uit het laat-paleolithicum en het mesolithicum (35.000 – 5300 v. Chr.) zijn binnen de gemeente Cuijk diverse vuurstenen artefacten en enkele haardkuilen bekend van rondtrekkende jagers en verzamelaars. Uit het neolithicum (5300 tot 2000 v.C.) zijn zowel tijdelijke jacht- en/of verzamelaarskampementen als nederzettingslocaties bekend. Bekende vindplaatsen liggen onder andere in de microregio Linden, Cuijk-De Nielt (kuilen, aardewerk en bewerkt vuursteen) en in het centrum van Cuijk (grafheuvels en vlakgraven met Klokbeke-aardewerk). In deze periode werden boerderijen gebouwd, akkers aangelegd en heeft men gronden voor het houden van vee. De invloed van de mens op de natuur was destijds nog bescheiden.

Gedurende de bronstijd en de ijzertijd (2000 tot 12 v.C.) ontstonden grootschaligere nederzettingsarealen met daarbij akkers en grafvelden in de vorm van grafheuvels of grafvelden. In de vroege en midden-bronstijd werd vooral begraven in grafheuvels en vlakgraven met inhumaties en crematies. In de late bronstijd en ijzertijd werden de doden vooral gecremeerd, waarna de verbrande resten met of zonder een urn in de grond begraven werden.

De invloed van de mens op het landschap wordt in deze periode duidelijk zichtbaar. Voorbeelden van nederzettingen uit deze perioden zijn onder andere aangetroffen bij de Heeswijkse Kampen, De Nielt, Groot Heiligenberg en Vossenhol. Bewoningsresten zijn ook ontdekt bij onderzoek aan de Grotestraat, zelfs in het plangebied. Crematiegraven uit de late bronstijd en de ijzertijd kennen we onder meer uit onderzoek bij de St. Martinuskerk en van diverse locaties in de Heeswijkse Kampen. Bovendien is een inhumatiegraf uit de midden-ijzertijd op het terrein van Nutricia aangetroffen (zie hieronder).

Gedurende de Romeinse tijd (12 v.C. tot 450 n.C.) lag Cuijk, destijds bekend onder de naam *Ceuclum*,¹⁰ in de Romeinse grensprovincie *Germania Inferior*. *Ceuclum* lag langs de weg die Tongeren over Blerick met Nijmegen verbond en aan de weg naar Xanten die langs de Niers liep. *Ceuclum* bestond in de loop van de 1^e eeuw, tot en met ten minste een deel van de 3^e eeuw uit een *vicus*. Mogelijk was in de eerste eeuw een militair fort aanwezig. In de vierde eeuw is een *castellum* (militaire legerplaats) gebouwd evenals een brug over de Maas. Tijdens archeologisch onderzoek zijn behalve de resten van het *castellum* en de brug ook onder andere een badhuis en tempels aangetroffen.

Van het vroegmiddeleeuwse Cuijk wordt verondersteld dat het bestaat uit verspreid liggende gebouwen rond het verlaten *Castellum*. In de 12^e/13^e eeuw heeft het centrum van Cuijk zich ontwikkeld tot een burcht waar de heren van Cuijk zetelden. Bij opgravingen in andere centrumlocaties zijn uit deze periode de resten van een tufstenen keldermuur gevonden. Op basis hiervan mag worden aangenomen dat het bewoningscentrum zich concentreerde rond het centraal kerkelijke en bestuurlijke machtscentrum, waarbinnen de handel op de Maas een belangrijke rol speelde. In de nieuwe tijd (1500-1850 na Chr.) en in de nieuwste

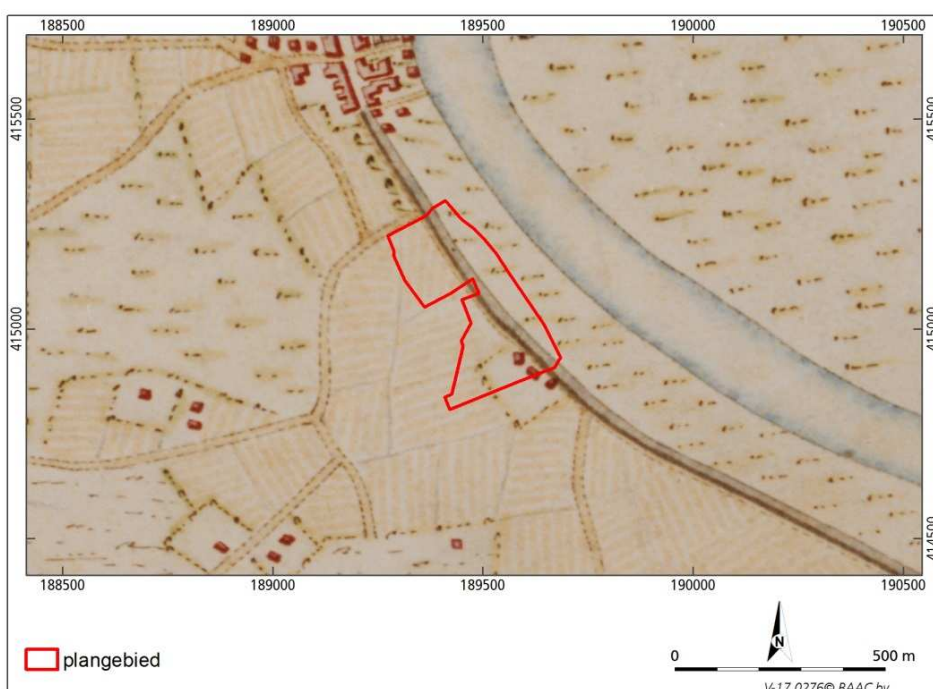
⁹ Koeling 2002.

¹⁰ Van Berkel en Samplonius 2006.

tijd (vanaf 1850 na Chr.) ontwikkelt Cuijk zicht tot regionaal agrarisch industrieel centrum. Belangrijke activiteiten zijn de leerbewerking en de vleesverwerking. Hieronder wordt dieper ingegaan op enkele kaarten en archeologische bronnen die relevant zijn voor het plangebied.

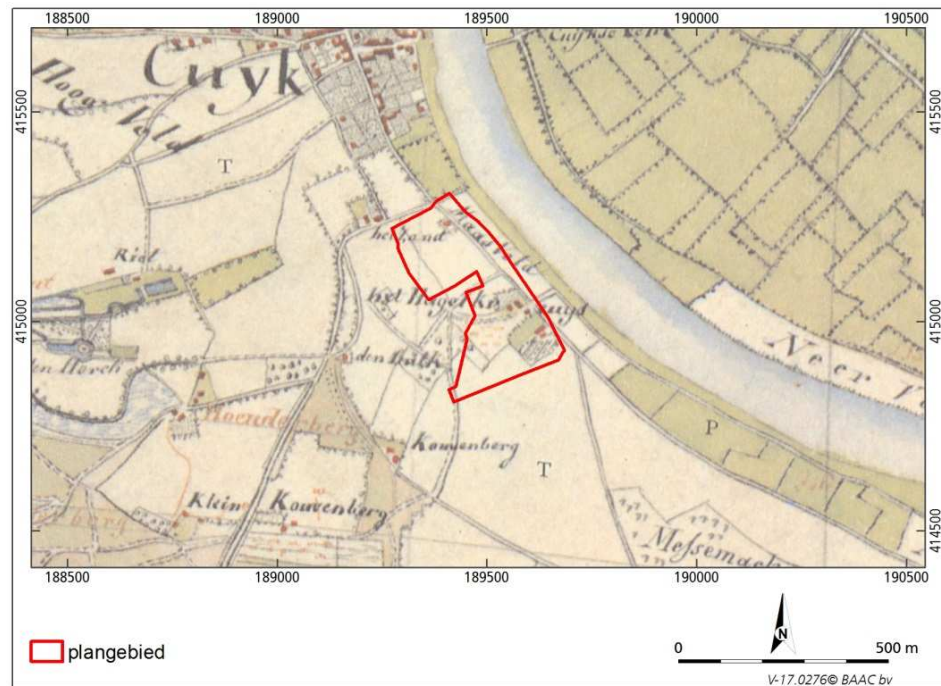
2.3.2 Historie

Om een beeld te vormen van het historisch gebruik van het plangebied vormt historisch kaartmateriaal een goed uitgangspunt. Het kaartmateriaal dat voor het plangebied voorhanden is, gaat terug tot de tweede helft van de 18^e eeuw. Op de Topografische kaart van het Nederambt van het Land van Cuijk uit circa 1760 is het plangebied grotendeels leeg (afbeelding 2.5). De voorloper van de Grotestraat is uiteraard wel aanwezig, evenals een erf in het uiterste zuiden van het plangebied. Dit erf strekt zich deels ten zuiden van het plangebied uit. Het lijkt erop dat de zone ten westen van de Grotestraat in gebruik is als bouwland, terwijl ten oosten weilanden liggen.

Afbeelding 2.5 Het plangebied op de Topografische kaart van het Nederambt van het Land van Cuijk uit circa 1760 (bron: Collectie kaarten en tekeningen van het Streekarchief Brabant-Noordoost, rayon Land van Cuijk, te raadplegen via BHIC).

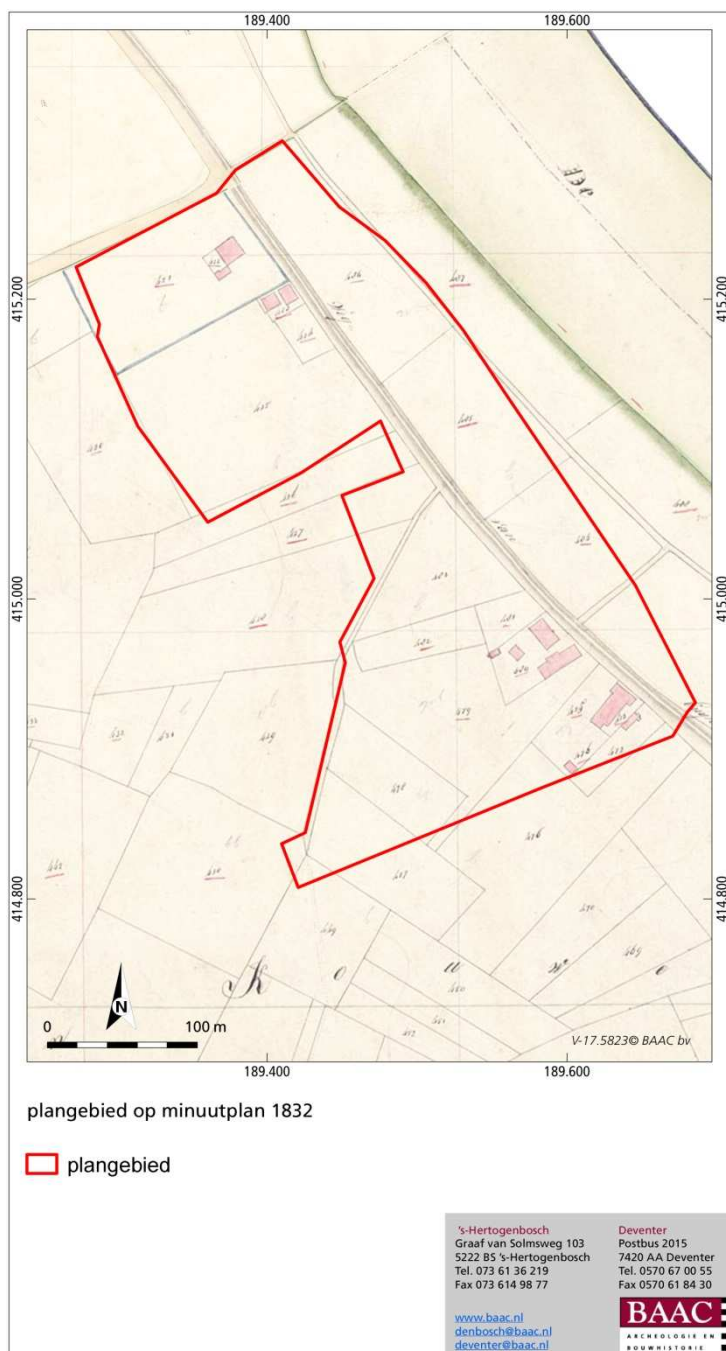
De Tranchotkaart (afbeelding 2.6) is opgesteld in 1804. Hierop is centraal in het plangebied een westelijke aftakking van de Grotestraat ingetekend. In het noorden van het plangebied is een geïsoleerd liggend erf aan de weg weergegeven. In het zuiden is een klein cluster van bebouwing weergegeven, waarschijnlijk bestaande uit twee of drie erven. De bebouwing die op de kaart uit circa 1760 is weergegeven, blijkt uitgebreid te zijn. Daarnaast zijn diverse wegen aangegeven vanaf de Grotestraat, die samenkomen bij het Hagelkruis direct ten westen van het plangebied. De rest van het plangebied is in gebruik als bouw- of weiland.

Afbeelding 2.6 Plangebied op een uitsnede van de Tranchotkaart (bron: Tranchot et al., uitgave 1967).

Van niet veel later dan de Tranchotkaart dateert de eerste kadastrale kaart. Op deze kaart, opgesteld in de periode 1811-1832, is te zien dat de huidige Grotestraat is weergegeven als de 'Weg van Cuijk naar St. Agatha'. Het gebied ten oosten van deze weg is, net als op de voorgaande kaarten, onbebouwd. Wel zijn daar nu perceelsgrenzen aangegeven. In het noorden is te zien dat de grens van het plangebied samenvalt met een voorloper van Het Zand, genaamd de Lanestraat. De begrenzing van onderhavig plangebied in het westen is duidelijk terug te zien in de perceelsindeling die in het eerste deel van de 19^e eeuw bestond. Ten westen van de Grotestraat is op enkele percelen bebouwing aanwezig. Het gaat om vier percelen met elk meerdere gebouwen (afbeelding 2.7 en tabel 2.1). De bebouwing in het zuiden was ook al terug te zien op de kaart uit 1760 en de Tranchotkaart, maar is verder uitgebouwd. De bebouwing in het noorden is in 1760 nog niet aanwezig, maar is op de Tranchotkaart wel ingetekend.

Centraal in het plangebied is een doodlopende zuidwestelijke aftakking van de Grotestraat opgetekend.

Afbeelding 2.7 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw (Kadasterkaart 1811-1832).

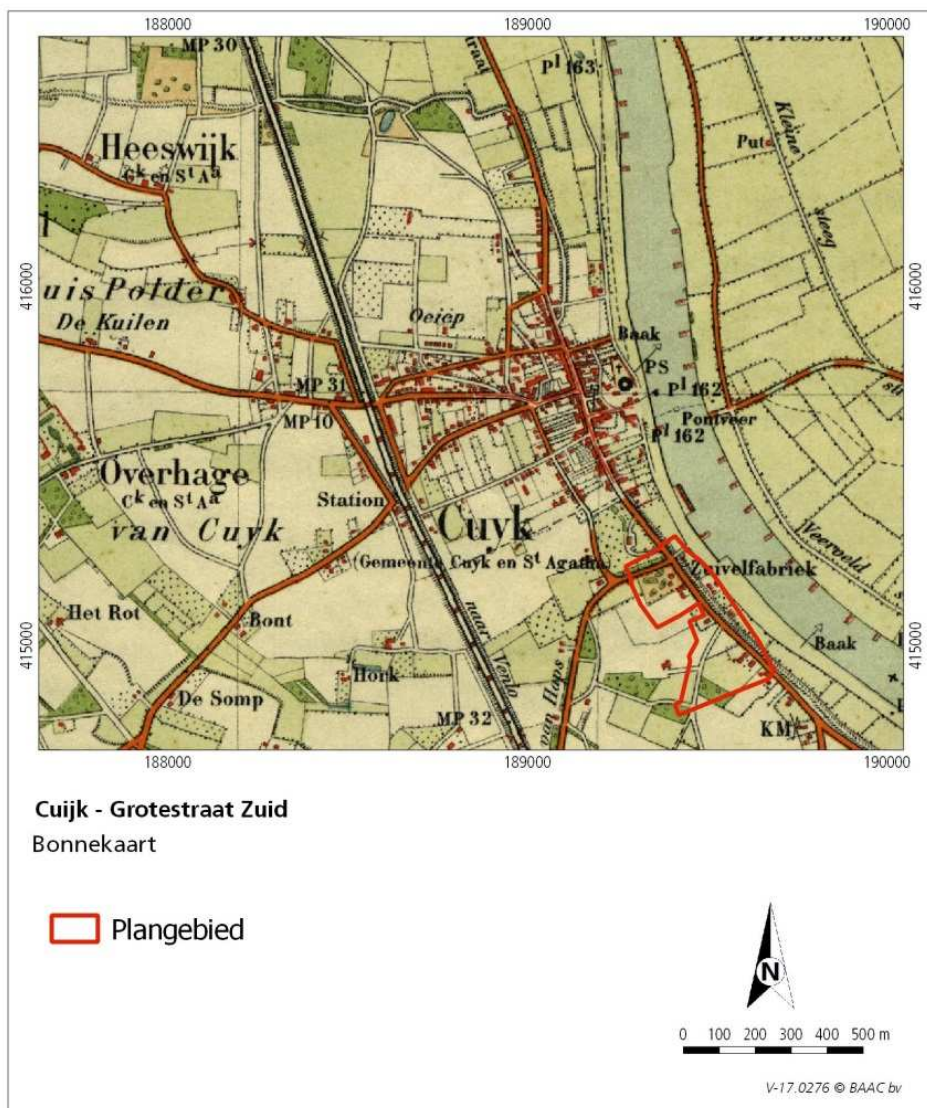
In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels is per perceel informatie opgenomen onder meer over wie de eigenaar is en wat het grondgebruik is. Hieruit blijkt de volgende informatie:

kadastraal nummer	eigenaar	beroep	gebruik
421	Gemeente van de Gereformeerden	-	moestuin
422	Gemeente van de Gereformeerden	-	pastorie, schuur en erf
423	Johannes Jansen	arbeider	huis en erf
424	Johannes Jansen	arbeider	moestuin
425	Johannes Jansen	arbeider	bouwland
426	Antoon Keunen	smid	bouwland
427	Erven Hermanus Thijssen	-	bouwland
428	Hendrik W. Woeldeeren	predikant	bouwland
472	David Snoeck	rentenier	moestuin
473	David Snoeck	rentenier	huis en erf
474	David Snoeck	rentenier	schuur
475	David Snoeck	rentenier	boomgaard
476	David Snoeck	rentenier	bouwland
477	Arnoldus van Lottum	bouwman	bouwland
478	David Snoeck	rentenier	hakhout
479	J.L.M. Cavellier	-	opgaande gebouwen
480	J.L.M. Cavellier	-	huis, schuur en erf
481	J.L.M. Cavellier	-	moestuin
482	J.L.M. Cavellier	-	bouwland
483	De Roomse Armen Cuijk	-	bouwland
484	J.L.M. Cavellier	-	bouwland
485	Gerardus M. Verhoeven	zilvermid	bouwland
486	Jan Schik	molenaar	hooiland
489	J.L.M. Cavellier	-	bouwland

Tabel 2.1 Informatie uit Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels kadastrale kaart 1811-1832.

Op de bonnekaart uit het begin van de 20^e eeuw (afbeelding 2.8) is te zien dat de situatie aan de westkant van de Grotestraat nog niet veel veranderd is ten opzichte van die in het begin van de 19^e eeuw. De bebouwing is niet uitgebreid. Wel is de perceelsindeling enigszins aangepast. Tevens is te zien dat de vertakking van de Grotestraat die in het begin van de 19e eeuw nog doodlopend was, nu is doorgetrokken. Aan de oostkant van de Grotestraat is in het noordelijk deel thans wel bebouwing zichtbaar, in de vorm van zuivelfabriek Lacto. Lacto (afbeelding 2.10), opgericht in 1907, was in het begin van de 20e eeuw één van de twee grote zuivelfabrieken in Cuijk. Iets verder naar het noorden, aan het huidige Maasveld, werd in 1904 de Stoomzuivelfabriek St. Maarten opgericht (afbeelding 2.9).¹¹ Lacto heette vanaf 1924 Nutricia, waarvan de fabrieken tot op de dag van vandaag staan op de plek waar ooit Lacto was gevestigd. Verder naar het oosten is op de bonnekaart te zien dat sprake was van een helling. Het terrein loopt hier af richting de Maas.

¹¹ FAD Heemkundegroep 2015.

Afbeelding 2.8 Het plangebied, geprojecteerd op de Bonnekaart uit het begin van de 20^e eeuw (bron: topotijdreis).

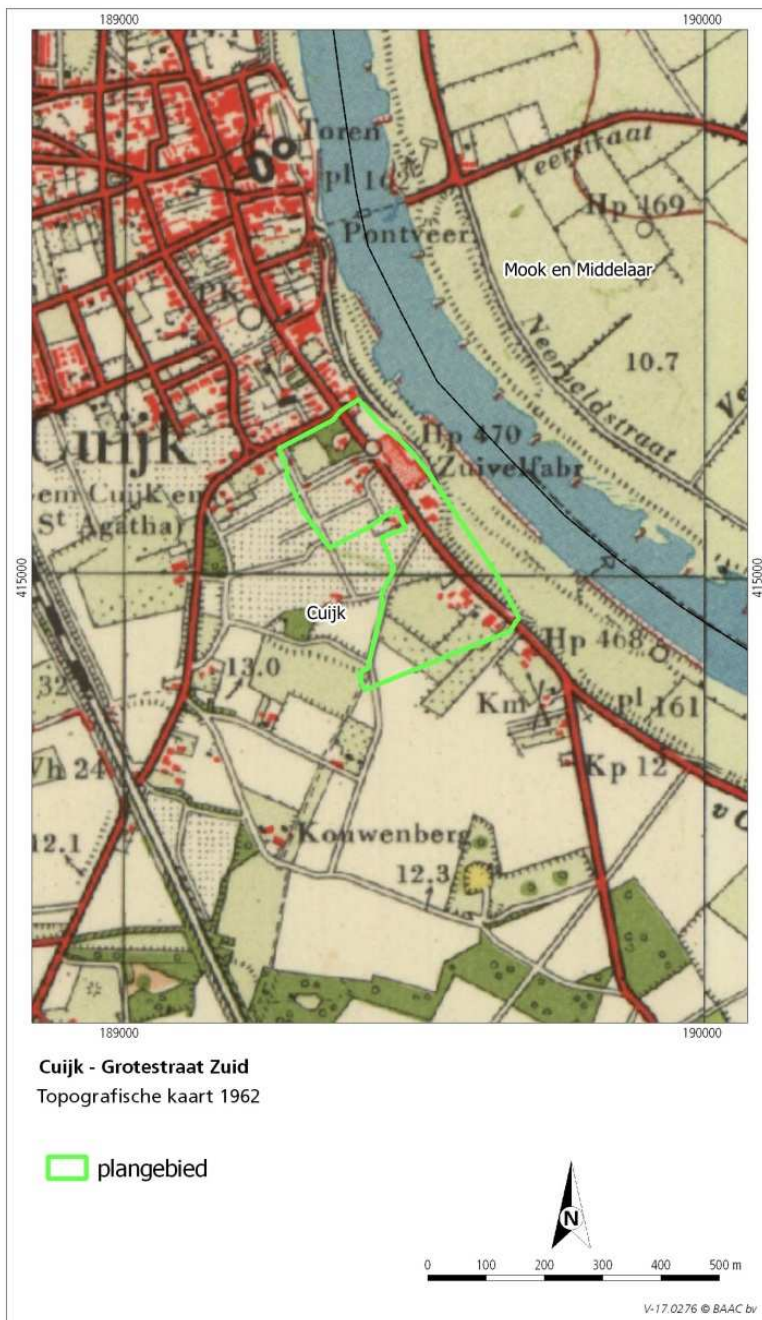
De situatie verandert in de decennia hierna weinig. Het plangebied blijft grotendeels onbebouwd. Wel verandert het stratenplan ten westen van de Grotestraat. In de jaren '60 van de vorige eeuw zijn op de plek van de huidige Nutriciafabriek enkele straten ingetekend (afbeelding 2.11).

Afbeelding 2.9 Zuivelfabriek St. Maarten aan het huidige Maasveld (bron: http://www.thuisinbrabant.nl/object?id=brabantcloud_bhic_bhic-dc3fc860-950b-11e1-bca0-3860770ffe72-78468c40-45f9-11e3-9532-d7ec733adbb0).

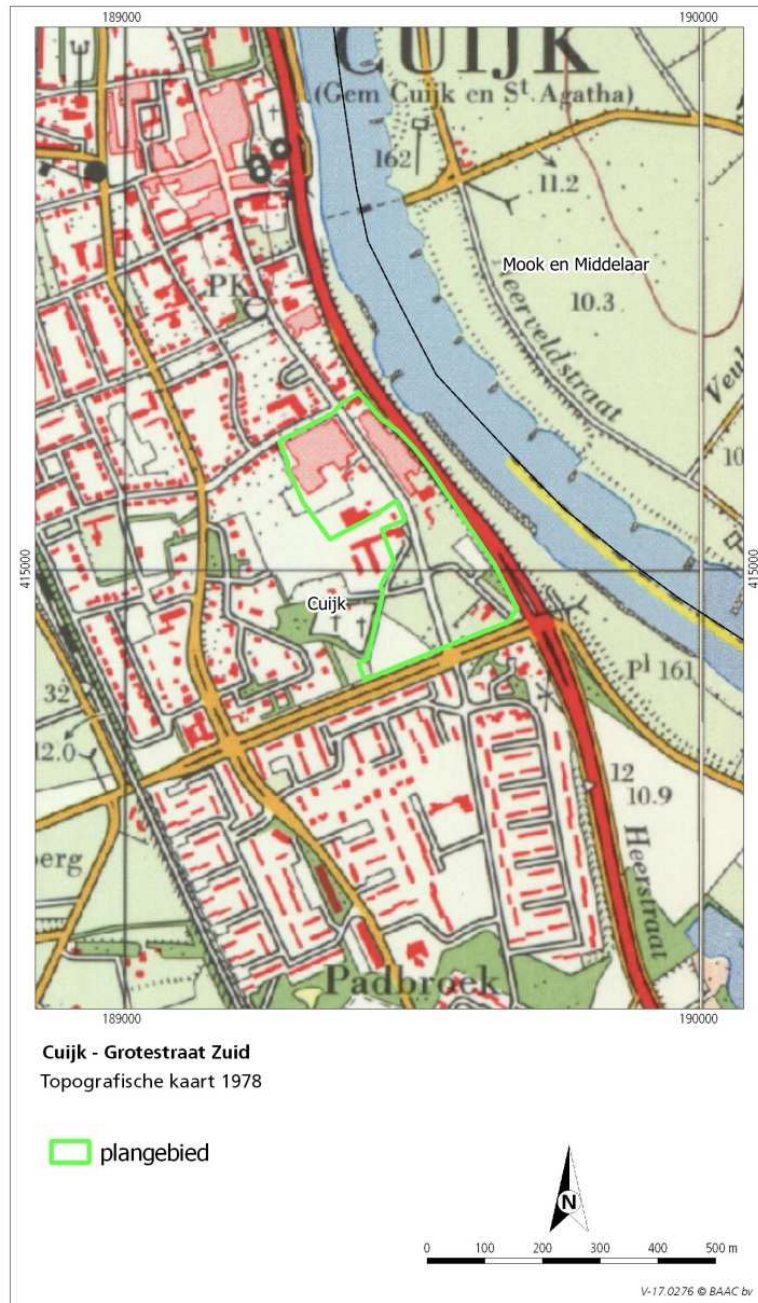
Afbeelding 2.10 Zuivelfabriek Lacto (vanaf 1924 Nutricia geheten) aan de Grotestraat (bron: http://www.thuisinbrabant.nl/object?id=brabantcloud_bhic_bhic-dc3fc860-950b-11e1-bca0-3860770ffe72-f3663ab0-45f9-11e3-8c9d-8f5a16768262).

Afbeelding 2.11 Het plangebied, geprojecteerd op de topografische kaart van 1962 (bron: topotijdreis).

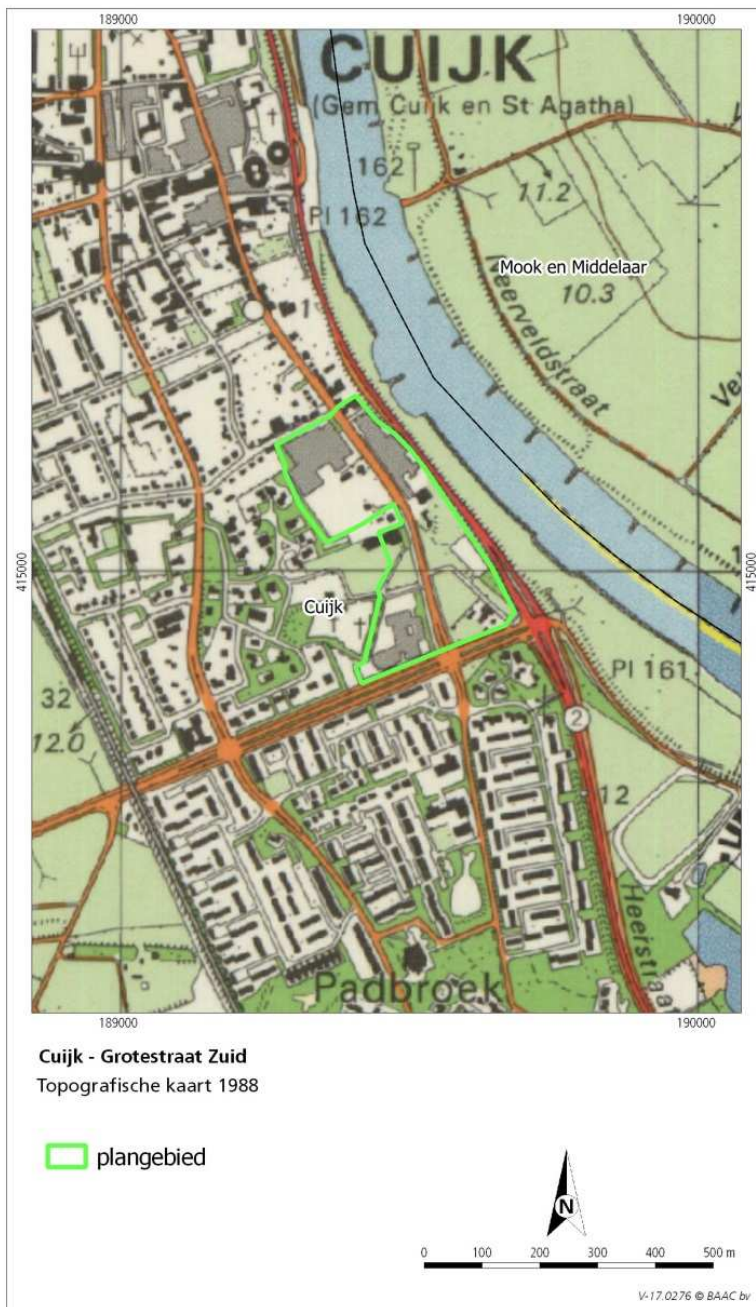
In het begin van de jaren '70 wordt de Nutriciafabriek uitgebreid met gebouwen ten noorden van deze straten (afbeelding 2.12). Aan het eind van het decennium heeft het fabrieksterrein een dusdanige omvang aangenomen dat de straten die in de jaren '60 waren aangelegd, alweer het veld moeten ruimen. Afgezien van de Nutriciafabriek blijft het plangebied grotendeels onbebouwd. Wel verandert het stratenplan rondom het plangebied drastisch, en dit heeft ook gevolgen voor het stratenplan binnen het plangebied. Direct ten oosten en ten zuiden van het plangebied worden respectievelijk de Maasboulevard en de Hapsebaan aangelegd. De Grotestraat, die tot dan toe direct aansloot op de huidige

Odiliadijk, wordt in westelijke richting verlegd, en aangesloten op de Hapsebaan. Hierdoor ontstaat ruimte voor de Maasboulevard. In het zuiden van het plangebied wordt tevens een nieuwe weg aangelegd die de Grotestraat aansluit op de kruising Maasboulevard/Hapsebaan. De bebouwing die tot dan toe in dit deel van het plangebied aanwezig was, verdwijnt grotendeels.

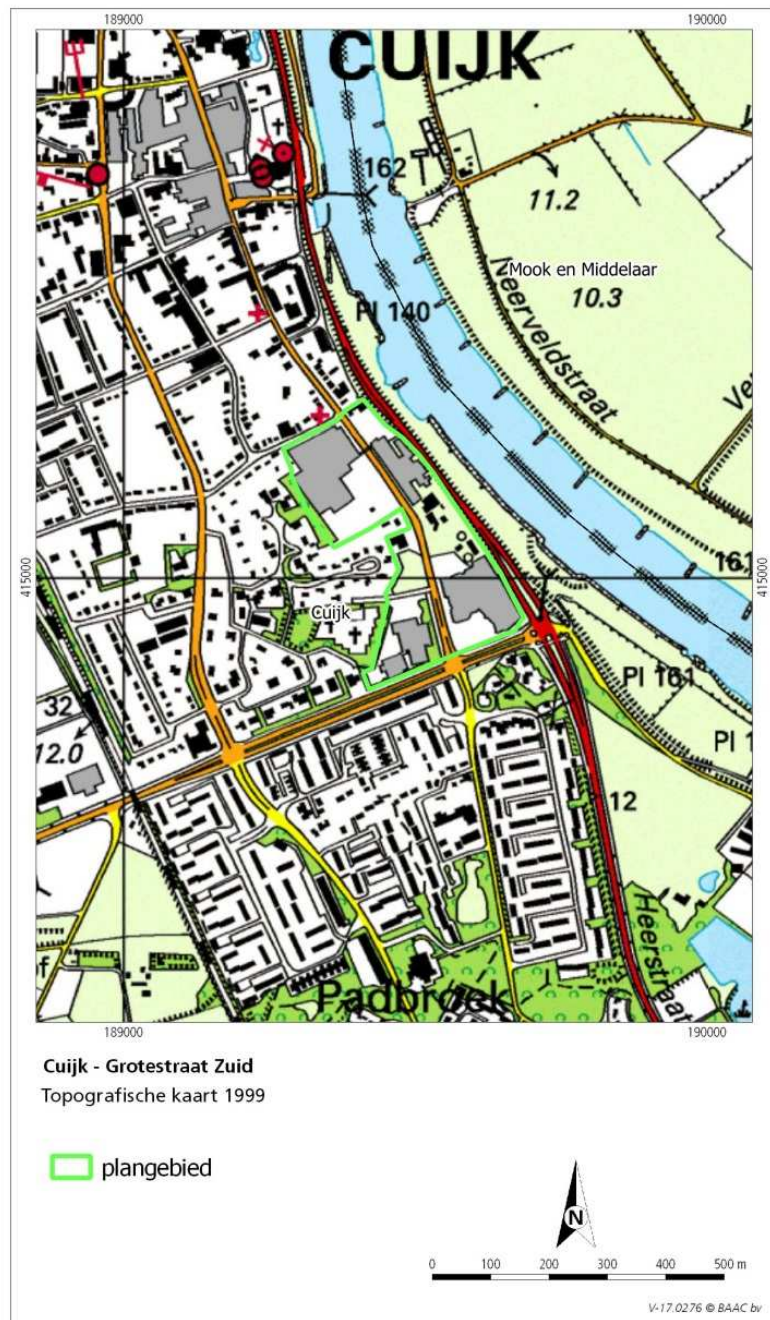

Afbeelding 2.12 Het plangebied, geprojecteerd op de topografische kaart uit 1978 (bron: topotijdreis).

Aan het einde van de jaren '80 wordt in het zuidwesten van het plangebied het Merletcollege gebouwd (afbeelding 2.13). Aan het eind van de jaren '90 wordt ook de zuidoosthoek van het plangebied volgebouwd, met het gebouw waar thans de Formido is gevestigd (afbeelding 2.14).

Afbeelding 2.13 Het plangebied, geprojecteerd op de topografische kaart uit 1988 (bron: topotijdreis).

Afbeelding 2.14 Het plangebied, geprojecteerd op de topografische kaart uit 1999 (bron: topotijdreis).

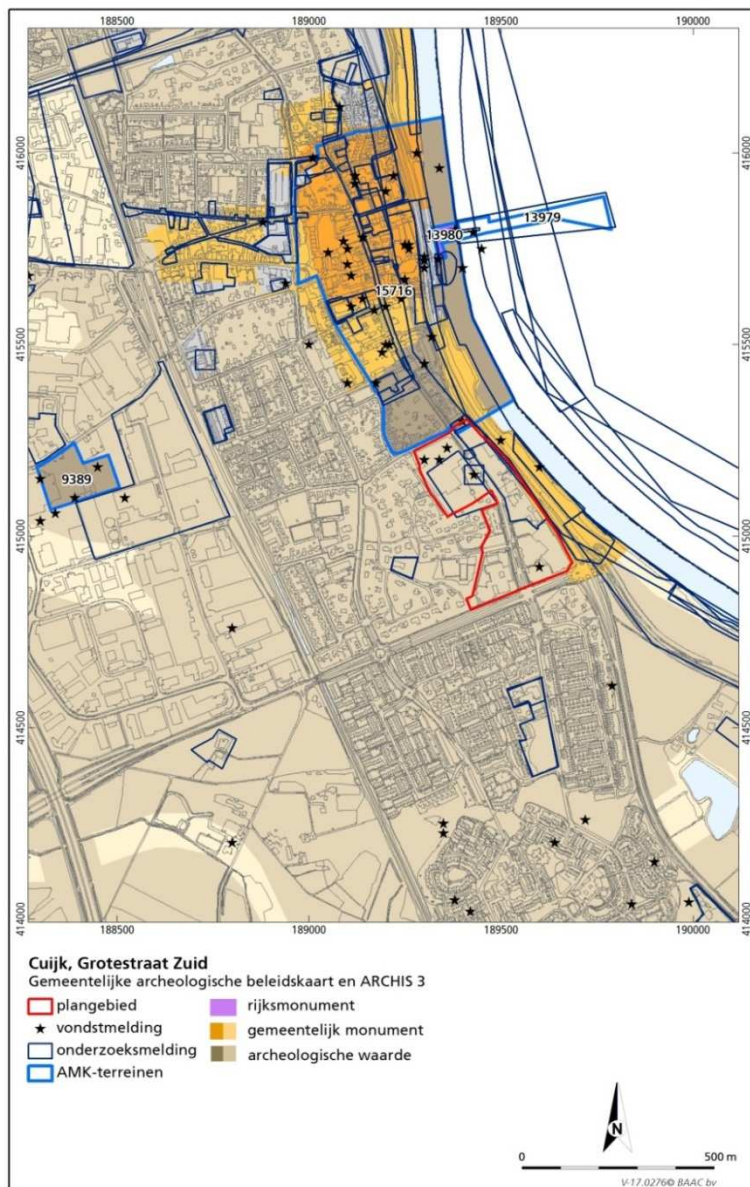
2.3.3 Archeologie

Inleiding

Zowel het centrum als het buitengebied van Cuijk is rijk aan archeologische vondsten. In en rondom Cuijk kennen we sporen en artefacten die dateren vanaf het laat-Paleolithicum tot en met de postmiddeleeuwse periode. Met name vindplaatsen uit de metaaltijden en de Romeinse tijd zijn talrijk. Rondom het hier behandelde plangebied spelen vooral Romeinse en middeleeuwse vindplaatsen

een rol, maar ontbreekt het bepaald niet aan sporen en vondsten uit de prehistorie.

Het centrum van Cuijk is archeologisch voornamelijk bekend geworden door verschillende opgravingscampagnes, door de meldingen die voortkomen uit schatgraverij en door de oplettendheid van lokale archeologen bij bouwwerkzaamheden.

Abbeelding 2.15 Archismeldingen en archeologische monumenten, geprojecteerd op de archeologische beleidskaart van de gemeente Cuijk.

Beleid

Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke archeologische beleidskaart (afbeelding 2.15).¹² Hierop is het gebied gekarteerd als 'waarde – archeologie 5'. In het bijbehorende archeologisch beleidsplan is te lezen dat voor deze gebieden een hoge archeologische verwachting geldt. In het beleidsplan is vastgelegd dat voor ontwikkelingen met een oppervlakte groter dan 2.500 m² en een diepte groter dan 50 cm beneden maaiveld, een onderzoek naar de aanwezigheid van archeologische waarden noodzakelijk is.

Archeologische monumenten

In de directe omgeving van het plangebied liggen drie terreinen die op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) als monument zijn aangemerkt (afbeelding 2.15, tabel 2.2). Twee ervan liggen ten noorden van het plangebied; één ligt ten westen daarvan. Het betreft de volgende monumenten:

AMK-terrein	Afstand tot plangebied	Status	Datering	Opmerkingen
9389	800 m west	hoge archeologische waarde	Romeinse tijd, vroege middeleeuwen	Mogelijk grafveld uit de Romeinse tijd/vroege middeleeuwen.
13979	450 m noord	zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Laat-Romeinse tijd	Resten van een brug uit de Romeinse tijd
15716	direct ten noorden	hoge archeologische waarde	midden neolithicum A-late middeleeuwen, Romeins	Terrein met sporen van bewoning uit het Midden- en Laat Neolithicum, de Brons- en IJzertijd, de Romeinse periode en de Vroege- en Late Middeleeuwen. Bovendien een Romeinse fortificatie en de Motte van de Heren van Cuijk.

Tabel 2.2 AMK-terreinen in de omgeving van het plangebied.

Archeologische onderzoeken

Binnen de bebouwde kom van Cuijk is in het verleden een groot aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd. Deze variëren van kleinschalige booronderzoeken tot opgravingen. In bijlage 2 is een lijst opgenomen van onderzoeken die binnen het plangebied zijn uitgevoerd. In bijlage 3 staan de onderzoeken die binnen een straal van 500 m rondom het plangebied, ten westen van de Maas, hebben plaatsgevonden. Het zou te ver voeren de resultaten van alle onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied (binnen een

¹² Archeologische beleidskaart gemeente Cuijk 2009. Voor het Maasdal is een regionale archeologische verwachtingskaart opgesteld. Het plangebied valt hier echter net buiten.

straal van 500 m) hier te bespreken. Hieronder wordt per periode daarom een selectie van de belangrijkste onderzoeken besproken.¹³

Prehistorie

Het huidige centrum van Cuijk is gelegen op relatief hoge ruggen aan de oever van de Maas. Deze ruggen zijn al vanaf het mesolithicum in gebruik. Tijdens opgravingen onder leiding van Bogaers in de jaren '60 zijn enkele mesolithische vuurstenen werktuigen gevonden.¹⁴ De vroegste grondsporen dateren wat later, vanaf het midden- of laat-neolithicum. In het laat-neolithicum werden één of meerdere begravingslocaties ingericht rondom de plek waar thans de St. Martinuskerk staat, op enkele honderden meters ten noorden van het huidige plangebied. Bogaers heeft meerdere vlakgraven en grafheuvels uit het laat-neolithicum en de bronstijd opgetekend.¹⁵ Zeker één graf kan op basis van de vondsten tot de laat-neolithische klokbekercultuur worden gerekend. Het terrein rondom de huidige St. Martinuskerk bleef ook in de bronstijd en de ijzertijd als begraafplaats in gebruik. Uit de bronstijd is door Bogaers tenminste één grafheuvel herkend waarvan de centrale bijzetting twee over elkaar geplaatste potten uit de late midden-bronstijd bevatte.¹⁶ In dezelfde periode dateert Bogaers een aantal vlakgraven die op deze plek zijn aangetroffen. Uit de ijzertijd zijn crematiegraven herkend. Meer recent zijn ook binnen het huidige plangebied sporen van begraving uit de ijzertijd aangetroffen. In het noordoosten van het plangebied, ten oosten van de Grotestraat (afbeelding 2.16), is tijdens een onderzoek door BAAC op het terrein van Nutricia een aardewerken schaal aangetroffen met daarbij restanten van menselijke tanden.¹⁷ Het betreft onverbrande resten, waaruit kan worden opgemaakt dat de aangetroffen schaal is bijgezet in een inhumatiegraf, waarbij van het menselijke botmateriaal alleen de tandkapsels bewaard zijn gebleven. Op basis van het aardewerk dateert het graf waarschijnlijk in de periode ca. 450-325 v.Chr. Andere aan nederzettingen gerelateerde sporen uit deze periode zijn onder andere aangetroffen op het terrein van de St. Martinuskerk. Ze bestaan o.a. uit plattegronden van tenminste twee zogenaamde spiekers.¹⁸ Binnen het huidige plangebied zijn tijdens het onderzoek ten behoeve van het aanleggen van een bergbezinkbassin in de Grotestraat (zie afbeelding 2.16) nederzettingssporen uit de late bronstijd/ijzertijd aangetroffen.¹⁹ Het betreft hier kuilen en paalsporen, waaruit geen plattegronden kunnen worden gereconstrueerd. Circa 1 km ten zuiden van het huidige plangebied zijn tijdens het onderzoek op de locatie Messemaker ook bewoningssporen uit de ijzertijd aangetroffen.²⁰ Deze sporen bestaan onder andere uit afvalkuilen, paalsporen en greppels.

Romeinse tijd

De bekendste archeologische resten uit het centrum van Cuijk stammen uit de Romeinse tijd. Cuijk was in een groot deel van de Romeinse tijd een belangrijk regionaal centrum. De nederzetting uit die periode heette *Ceuclum*, zoals

¹³ De tiencijferige nummers in voetnoten zijn zaakidentificatienummers uit Archis, en zijn terug te vinden in de genoemde bijlagen. Als bij de verwijzing geen zaakidentificatienummer staat ligt het betreffende onderzoek buiten de straal van 500 m rondom het plangebied. Deze onderzoeken zijn wegens hun belang voor de verwachting in het plangebied toch meegenomen.

¹⁴ Bogaers 1966 (3120470100); Koeling 2002.

¹⁵ Bogaers 1966, 123 (3120470100).

¹⁶ Bogaers 1966, 123 (3120470100).

¹⁷ Kemme en Ball 2014 (in Kemme 2014), 30-32 (2374259100).

¹⁸ Bogaers 1966, 123-124 (3120470100); Koeling 2002, 19.

¹⁹ Ball 2006, 29 (2034941100).

²⁰ Geraeds 2006.

vermeld staat op de *Tabula Peutingeriana*, een middeleeuwse kopie van een Romeinse wegenkaart.²¹ Cuijk was gelegen aan de Romeinse weg tussen Nijmegen en Tongeren. Volgens Haalebos moet deze weg bij Cuijk hebben gekruist met de weg die langs de rivier de Niers naar Xanten liep.²² Het kruispunt van wegen, gecombineerd met de mogelijkheid om hier de Maas over te steken, moet deze locatie een belangrijke strategische betekenis hebben gegeven. De *vicus* uit de Romeinse tijd ligt enkele honderden meters ten noorden van het huidige plangebied. Bij de opgravingen rondom de St. Martinuskerk zijn twee grachten uit de 1^e eeuw n.Chr. aangetroffen.²³ Mogelijk gaat het hier om resten van een militair fort (*castellum*), al is de interpretatie van die resten zeker niet definitief. Bij opgravingen aan de Grotestraat zijn resten van langwerpige houten huizen aangetroffen die aan de *vicus* kunnen worden toegeschreven. De huizen waren haaks op de Romeinse weg georiënteerd. In de gebouwen zijn duidelijke aanwijzingen gevonden van werkplaatsen voor metaalbewerking.

Het mogelijke *castellum* verloor aan het eind van de 1^e of begin van de 2^e eeuw zijn militaire rol. De *vicus* kwam in deze periode echter tot bloei. Of de vermoede militaire betekenis van Cuijk totaal verdween, is niet bij alle onderzoekers geheel duidelijk. Bogaers noemt in dit verband een eventuele aanwezigheid van een militaire politiepost, een *statio*, ten tijde van de bloeiperiode van de burgerlijke nederzetting. Waarschijnlijk aan het eind van de 1^e of aan het begin van de 2^e eeuw werd op het terrein van het vermoede (voormalige?) fort een circa 6 m brede grindweg aangelegd.²⁴ Aan weerskanten van die weg werden in de loop van de 2e eeuw rechthoekige stenen gebouwen opgericht die worden geïnterpreteerd als Gallo-Romeinse tempels. Ook andere, niet-religieuze, gebouwen in de *vicus* kunnen geheel of gedeeltelijk in steen zijn opgetrokken. Eén en ander wordt duidelijk gemaakt door een monumentale kalkstenen kelder zoals die is aangetroffen op het terrein van Grotestraat 12-14.²⁵ Een laatste belangrijk bouwwerk dat in verband met de *vicus* genoemd moet worden, is het vermoede badhuis. Tijdens het onderzoek van de percelen Grotestraat 18-22 zijn de restanten van een groot, aan de binnenkant bepleisterd, gebouw met stenen fundering en een pannendak aangetroffen.²⁶ De muren van het gebouw waren gedeeltelijk uit tufsteen opgetrokken en de vloer was gemaakt van beton. Het is met name de vondst van een tufstenen apsis en enkele delen van stevig geconstrueerde afwateringsgoten die de opgravers doen vermoeden dat het hier om de restanten van een badhuis gaat.²⁷ Recentelijk (najaar 2017) zijn eveneens mogelijke resten van een badhuis aangetroffen tijdens een archeologische begeleiding van rioleringswerkzaamheden. Daarbij zijn ook de resten van muurschilderingen aangetroffen.

Uit het archeologisch onderzoek in het centrum van Cuijk blijkt dat het in de 2^e en tenminste een deel van de 3^e eeuw was uitgegroeid tot een urbaan centrum, dat in de regio een centrale functie had.²⁸ Zo kan bijvoorbeeld uit de restanten van religieuze gebouwen en uit enkele losse vondsten geconcludeerd worden dat

²¹ Voor de Romeinse naam van Cuijk zijn ook *Cudiacum*, *Ceudiacum* en *Ceucium* voorgesteld. Haalebos 2002a, 21 naar Bogaers 1967, 110, noot 41. Zie ook Bogaers 1966, 124.

²² Haalebos 2002a, 21.

²³ Bogaers 1966, 124-125 (3120470100).

²⁴ Bogaers 1966, 126 (3120470100). Haalebos 2002b, 37. Bogaers spreekt van een 8 meter brede grindweg.

²⁵ Van Enkevort en Haalebos 2002, 39 (3122000100).

²⁶ Van Enkevort en Thijssen 1998, 40-42.

²⁷ Van Enkevort en Thijssen 1998, 159-160.

²⁸ Hiddink (1991) spreekt in dit verband van een *rural centre*.

in het Romeinse Cuijk zowel door lokale lieden als door mensen uit een groter gebied aan verering werd gedaan. Er wordt geschat dat de nederzetting *Ceuclum* een oppervlakte van tussen de 6 en de 10 ha besloeg.²⁹ De zuidgrens van de *vicus* zou op ongeveer 200 meter of mogelijk iets minder ten noorden van de huidige Markt gezocht moeten worden en 300 tot 350 meter ten noorden van het huidige plangebied. De noordgrens lag mogelijk ter hoogte van de Lage Weidjes.³⁰ Het feit dat Cuijk in de Romeinse tijd zeker een militair belang heeft gehad, blijkt wel uit het feit dat in de 4^e eeuw een *castellum* aanwezig was. Hierin zijn tenminste twee bouwfases onderscheiden. Het fort moet ongeveer trapeziumvormig zijn geweest.³¹ De buitengrens werd gevormd door twee min of meer parallelle spitsgrachten, die mogelijk ook recentelijk tijdens een rioolbegeleiding zijn herkend. Binnen de grachten was in eerste instantie een houten en aarden wal opgeworpen. In een latere bouwfase is aan de buitenkant van de wal een muur gebouwd met op verschillende plaatsen halfronde uitspringende torens en vermoedelijk ook hoek- en poorttorens.³² Aan de oostzijde van het *castellum* heeft in de laat-Romeinse tijd een stenen brug over de Maas gelegen, waarvan de geschiedenis na verschillende oude en nieuwere meldingen door middel van een bijzonder onderzoek, boven water is gehaald. De vermoede eerste bouwfase van deze brug dateert rond 340, de laatste bouwfase rond de jaren '90 van de 4e eeuw.³³

Romeins grafveld

Behalve de militaire en burgerlijke gebouwen uit de Romeinse tijd zijn in en nabij het huidige centrum van Cuijk ook grote hoeveelheden begravingen uit die periode bekend.

Ligging

Het grafveld van *Ceuclum* strekte zich uit langs het tracé van de Romeinse weg aan de zuidzijde van de militaire en burgerlijke nederzetting, en loopt in ieder geval door tot ver in het huidige plangebied. Het heeft daarmee een lengte van tenminste zo'n 500 m. Het is echter niet uitgesloten dat het grafveld zich nog veel verder uitstrekt, al dan niet aaneengesloten. Direct ten zuiden van het Nutricia-parkeerterrein is recentelijk nog een graf opgegraven (zie hieronder), maar op zo'n anderhalve kilometer verder in zuidelijke richting zijn eveneens begravingen aanwezig. Tijdens het onderzoek op de locatie Messemaker, direct ten zuiden van de bebouwde kom van Cuijk, zijn namelijk eveneens aanwijzingen voor Romeinse begravingen aangetroffen.³⁴ Hieruit blijkt dat groepen graven zich ook nog ten zuiden van het nu bekende grafveldareaal zullen bevinden, al behoren zij mogelijk tot andere grafvelden/grafgroepen. Archeologisch onderzoek binnen het huidige plangebied kan een aanmerkelijke bijdrage leveren aan de kennis van het grafveld.

²⁹ Van Enckevort en Thijssen 1998, 158.

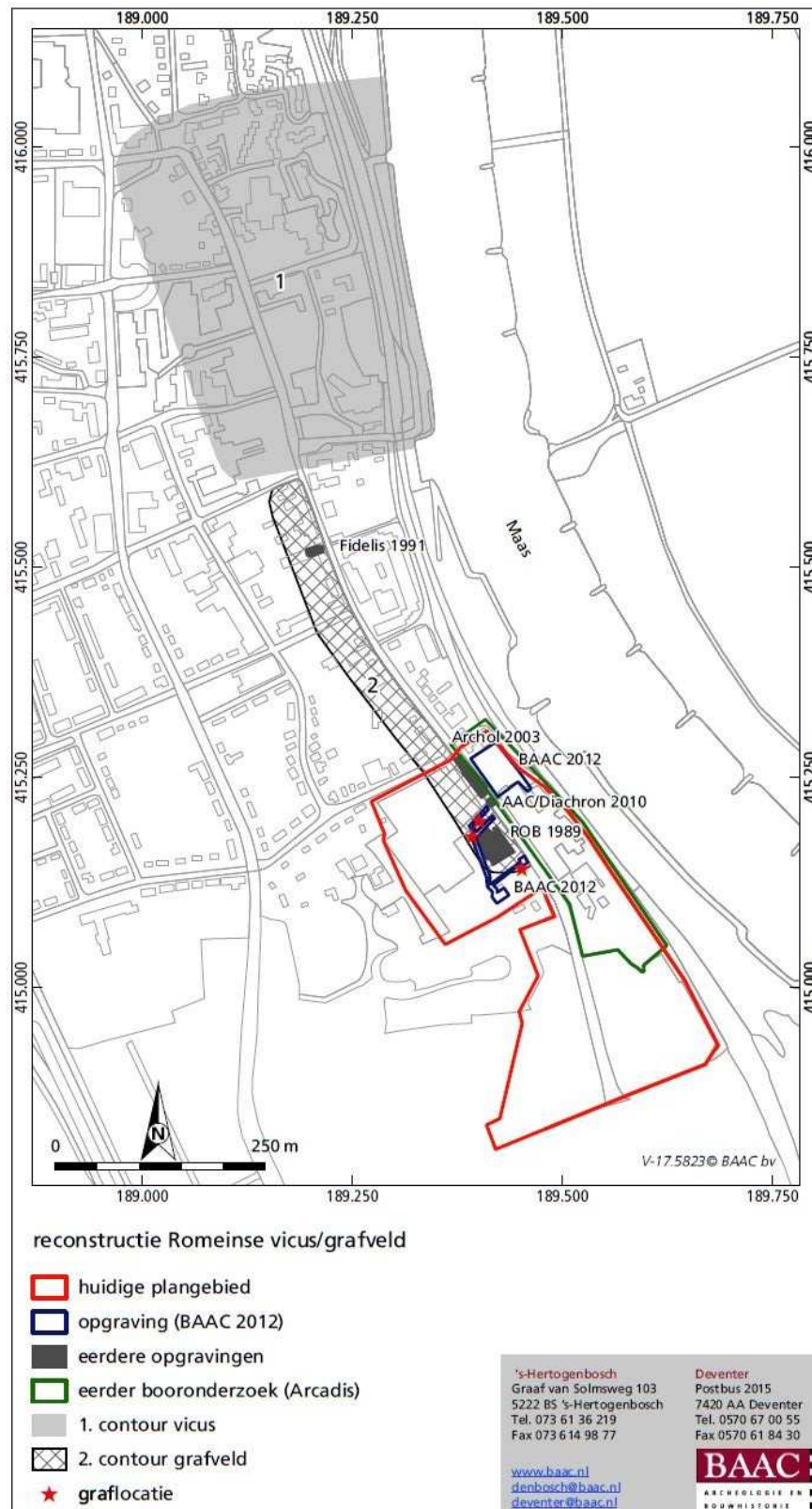
³⁰ Zie afbeelding 1. pag. 154 in Van Enckevort en Thijssen 1998.

³¹ Haalebos 2002c, 84.

³² Bogaers 1966, 130. De laatste twee typen torens zijn echter tot op heden in Cuijk niet teruggevonden.

³³ Goudswaard, Kroes en van der Beek 2000.

³⁴ Geraeds 2006.

Afbeelding 2.16 Ligging van de vicus en het (bekende deel van het) grafveld (raster), met daarbij afgebeeld de onderzoeken die in het verleden binnen het plangebied zijn uitgevoerd. De rode sterren geven de locaties van Romeinse graven aan die tijdens het onderzoek van BAAC in 2012 zijn gevonden.

Opvallend is dat het grafveld op verschillende plaatsen ten westen van de huidige Grotestraat is waargenomen, maar niet bij onderzoek dat ten oosten daarvan is uitgevoerd.³⁵ Het lijkt er dus op dat toen het grafveld in gebruik was, er sprake was van een duidelijke begrenzing van de zone waar begraven kon/mocht worden. Het is niet duidelijk of deze begrenzing al dan niet fysiek in het landschap aanwezig was.

Uit onderzoek is gebleken dat zich binnen het grafveld tussen de zones met begravingen ook anders ingerichte of lege zones bevinden. Bij een verkennend onderzoek naast de huidige Markt, middenin het bekende areaal van het grafveld, zijn in de vijf daar gegraven proefsleuven een aanzienlijke hoeveelheid losse vondsten, een aantal paalsporen, een ondiepe kuil en een greppel gekarteerd.³⁶ Graven zijn hier echter vooralsnog niet aangetroffen.³⁷

Gebruiksperiode

Uit de datering van de tot nu toe onderzochte graven blijkt dat het grafveld tenminste tussen de 1^e en de 4^e/5^e eeuw in gebruik is geweest. Dit kan betekenen dat het zowel gebruikt is om overledenen bij te zetten uit het mogelijke 1^e-eeuwse *castellum* en de 4^e-eeuwse opvolger daarvan, als overledenen uit de *vicus*. Of dit ook daadwerkelijk is gebeurd, is niet met zekerheid te zeggen. Hoe dan ook moet het aantal begravingen aanzienlijk zijn geweest, de schattingen lopen in de duizenden.

Onderzoek en waarnemingen op het grafveld

Slechts enkele relatief kleine delen van het grafveld uit de Romeinse tijd aan de Grotestraat zijn tot nu toe opgegraven. Andere delen zijn uit oude en minder oude meldingen bekend. Vooral de gebieden tussen de schouwburg en de Markt en rondom de huidige Nutriciagebouwen zijn vondstrijk. Delen van het grafveld zijn ten prooi gevallen aan schatgravers, of zijn door niet archeologisch grondwerk beschadigd of verdwenen. Zo is bekend dat bij de uitbreiding van een bedrijfshal bij Nutricia meerdere crematiegraven zijn gevonden in funderingssleuven.³⁸ De sporen die 'urnendelvers' hebben achtergelaten zijn op de verschillende onderzochte terreinen zichtbaar. Met name in de 19^e en het begin van de 20^e eeuw worden er aanzienlijke hoeveelheden vondsten gedaan in de tuinen van bewoners van Cuijk. Het gaat dan vooral om aardewerk en spijkers, maar ook om glaswerk, wat munten, een olielampje en metaalvondsten als messen. De vele krantenberichten uit die periode spreken boekdelen.³⁹ In zijn Noordbrabants Oudheden vermeldt C.R. Hermans in 1865:⁴⁰

'De inwoners vonden die voorwerpen (Romeinsche oudheden) in hunne tuinen toevallig bij het planten of rooijen van boomen, het maken van aardappelkuilen of het graven van wit zand, waneer zij daar door de teelaarde, ter diepte van ongeveer eene el, waren doorgedrongen.'

en:

³⁵ Kemme 2014 (2374259100), Ball 2006 (2034941100).

³⁶ Ball & Heirbaut 2005 (2051213100).

³⁷ Het is dan ook de vraag of we hier met slechts één groot, of meerdere kleinere en ruimtelijk gescheiden grafvelden te maken hebben.

³⁸ 2921624100

³⁹ Deze berichten zijn geïnventariseerd en weergegeven in Fidelis, Elbers *et al.* 1992. Dergelijke dubieuze praktijken beperken zich niet tot de 19e en begin 20e eeuw.

⁴⁰ Hermans 1865, overgenomen uit Elbers *et al.* 1992.

'de Romeinen hebben hier hun lijken in urnen bijgezet, van keizer Augustus tot Valentinianus I en dus van Chr. geboorte tot het jaar 375.'

Dergelijke activiteiten hebben natuurlijk schade toegebracht aan het grafveld. De archeologische opgravingen die ter plaatse van het grafveld zijn uitgevoerd hebben echter veel bruikbare informatie opgeleverd. Het onderzoek van de Werkgroep Archeologie Cuijk (W.A.C.) heeft vooral in de noordelijke helft van het bekende areaal van het grafveld plaatsgevonden. Op twee verschillende locaties zijn daar graven gekarteerd. Op het perceel van Grotestraat 68 zijn in 1989 twee crematiegraven onderzocht. Eén van de crematies ging vergezeld van een munt uit 70 na Chr.⁴¹

Een veel uitgebreider onderzoek op het perceel van Grotestraat 90-92 leverde een schat aan gegevens op.⁴² Dit onderzoek is uitgevoerd op enkele honderden meters ten noorden van het huidige plangebied. Op een terrein van circa 600 m² konden zeker 30 crematiegraven en een aantal 'losse' Romeinse vondsten worden onderzocht.⁴³ Het gaat om urnbegravingen, bijzettingen van crematie in kuilen zonder brandstapelresten (crematierestendepot) en grafkuilen waarin ook brandstapelresten zijn gedeponeerd. In veel graven waren bijgiften van aardewerk geplaatst. Veel zeldzamer zijn bijgiften van metaal en glas. In dat opzicht is graf 9 bijzonder. Dit graf bevatte enkele stuks aardewerk, een glazen ribkom en *balsamarium*,⁴⁴ bronzen beslag van een vergaan houten kistje, enkele losse fragmentjes brons, een tweedelige verzilverde spiegel en een aantal metalen spelden in een kokertje. De vondsten wijzen erop dat de overleden persoon een vrouw geweest moet zijn. Een analyse van de crematieresten om dit te bevestigen heeft echter (nog) niet plaats gevonden. De graven die tijdens dit onderzoek zijn aangetroffen kunnen overwegend gedateerd worden in het derde kwart van de 1^e eeuw, waarmee ze in de vroegere gebruiksfase van het grafveld te plaatsen zijn.

Ook recentelijk heeft de W.A.C. nog een graf gedocumenteerd langs de Grotestraat, ditmaal uit de 2^e eeuw.⁴⁵

Het terrein onder de huidige parkeerplaats van Nutricia, gelegen in de noordelijke helft van het huidige plangebied, is in 1989 door de Rijksdienst voor Oudheidkundig bodemonderzoek (R.O.B.)⁴⁶ opgegraven.⁴⁷ Op een terrein van ongeveer 1200 m² zijn 42 crematiegraven aangetroffen (afbeelding 2.16).⁴⁸ Het gaat in een aantal gevallen om crematierestendepots in een grafkuil, al dan niet met grafgiften. In andere graven waren brandstapelresten gedeponeerd. De bijgiften bestaan ook hier weer vooral uit aardewerken vaatwerk. Daarnaast zijn enkele munten, ijzerbeslag, messen, spijkers, bewerkt bot en glaswerk gevonden. Opvallend is een grote onregelmatige kuil, ongeveer drie meter lang, met een

⁴¹ Elbers *et al.* 1992.

⁴² Elbers *et al.* 1992.

⁴³ Ook werden een aantal postmiddeleeuwse beerputten, waterputten, een paalspoor, verstoringen en sporen van de 'urnendelverij' gevonden. Elbers *et al.* 1992.

⁴⁴ Een *balsamarium* is een zalfpotje/flesje.

⁴⁵ Mond. med. T. van der Zanden.

⁴⁶ De R.O.B. is tegenwoordig bekend onder de naam RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed).

⁴⁷ Het nieuwe Nutriciagebouw, dat op slechts enkele meters naast het hier besproken terrein ligt, is gebouwd op het grafveld. Dit gedeelte is nooit onderzocht. J. de Wit uit Grave heeft hier tijdens de bouw echter de inventarissen van een onbekend aantal Romeinse graven verzameld. Zij bevinden zich momenteel in zijn collectie.

⁴⁸ (2019527100) Het onderzoek blijft tot op de dag van vandaag grotendeels ongepubliceerd, maar is wel verschenen als scriptie van F. Lippok (2013). De vlaktekeningen zijn met toestemming van de R.O.B. door E. Ball bestudeerd. Overige informatie afkomstig uit Hessing & Van der Zanden 2002.

houtschoolrijke vulling en crematieresten in een klein gedeelte van het spoor. Wellicht betreft dit een kuil waar brandstapelafval in is gedeponeerd, of mogelijk het restant van een *ustrina* (crematieplaats). Eén van de meest opzienbarende graven is een kuil waarin de resten van de dode zijn bijgezet in een kistvormige constructie van zes *tegulae* (dakpannen). Een dergelijk graf was ook al in de 19e eeuw in het grafveld gevonden. Op basis van het vondstmateriaal is de groep graven die tijdens dit onderzoek is aangetroffen voornamelijk te dateren aan het einde van de 2^e eeuw en mogelijk het begin van de 3^e eeuw na Chr. Hoewel de graven verspreid over het hele opgegraven terrein liggen, bevindt de grootste concentratie zich aan de oostkant, dus aan de kant van de Grotestraat. Noch aan de westelijke, noch aan de oostelijke kant kan op basis van deze opgraving de begrenzing van het grafveld worden vastgesteld. Het grafveld is hier waarschijnlijk minimaal 35 meter breed. Omdat tijdens het onderzoek van de R.O.B. destijds maar één opgravingsvlak is aangelegd, is het niet ondenkbaar dat diepere sporen er niet (allemaal) zijn opgegraven. Zo is het opvallend dat er tijdens de opgraving geen randstructuren bij de graven zijn opgetekend, terwijl die in twee naastgelegen onderzoeken wél zijn waargenomen, maar op wat diepere niveaus. Dat geldt ook voor de inhumatiegraven die bij naastgelegen bergbezinkbassin zijn opgetekend, die voornamelijk pas op een dieper niveau zichtbaar werden.

Meer recent (2012) is door BAAC een begeleiding uitgevoerd rondom de locatie waar de R.O.B. in de jaren '80 heeft opgegraven.⁴⁹ De werkzaamheden behelsden het graven van een aantal smalle leidingsleuven, waardoor geen grotere delen zijn opengelegd. Desalniettemin zijn resten aangetroffen die aan het Romeinse grafveld kunnen worden toegeschreven. In de sleuven zijn drie crematiegraven en een kringgreppel herkend. Van de graven is er één te dateren in de late 2e of in de 3e eeuw. Een ander graf kan niet vroeger zijn dan 2e-eeuws. Het derde graf is wegens gebrek aan vondstmateriaal niet te dateren. De kringgreppel is waarschijnlijk een randstructuur van een graf uit de Romeinse tijd. Een nauwkeurigere datering is hieraan niet te geven. Eén van de graven lag ten zuiden van de opgraving van de R.O.B., waardoor duidelijk is dat deze groep graven verder naar het zuiden doorloopt.

Direct ten noorden van deze locatie zijn twee onderzoeken uitgevoerd: een opgraving door Archol en een kleinschalig proefsleuvenonderzoek door Diachron. Het onderzoek door Archol beslaat circa 500 m², gelegen op de plek van de huidige Grotestraat.⁵⁰ Tijdens het onderzoek zijn vijf crematiegraven, enkele begeleidende randstructuren (kringgreppels), een crematieplaats (*ustrina*) en tien inhumatiegraven aangetroffen. De crematiegraven en de crematieplaats zijn gedateerd in de eerste helft van de 2e eeuw. In één van de graven is een tufstenen askist, afgedekt met twee *tegulae*, aangetroffen. Dit kan als een zeer bijzondere vondst worden getypeerd. Niet minder bijzonder is de vondst van een crematieplaats, waarin de askist was ingegraven. Hiervan zijn in de regio vrijwel geen parallellen te vinden. De tien inhumatiegraven dateren (waarschijnlijk) in de 4^e eeuw. Botmateriaal was in de meeste graven niet bewaard gebleven. Wel zijn in vijf gevallen lijk- en/of kistsilhouetten herkend. Afgezien van enkele munten die in drie van de graven zijn meegegeven, zijn geen grafgiftten aangetroffen. De inhumatiegraven werden overwegend pas op een dieper niveau herkend, omdat de kuilen ervan geen verbrandingsresten bevatten.

In het zuiden aansluitend aan de door Archol onderzochte locatie is door Diachron een kleinschalig onderzoek uitgevoerd.⁵¹ Hierbij is één crematiegraf

⁴⁹ Weterings 2015 (2356771100).

⁵⁰ Ball 2006 (2034941100).

⁵¹ Stolk & Moesker 2013 (2283125100).

aangetroffen. In de grafkuil is een flink aantal grafgraven aangetroffen, bestaande uit aardewerken, glazen, metalen en benen objecten.

Romeinse weg

De Romeinse weg van Nijmegen naar Tongeren moet in Cuijk, tenminste gedeeltelijk, bij de huidige locatie van de Grotestraat liggen. Vanaf het noorden zou deze eerst bij Katwijk maar later in Cuijk zelf de Maas over steken, om daarna via het tracé van de huidige Grotestraat en verderop de Heerstraat, zijn weg naar Oeffelt te vervolgen. Via Beugen, Boxmeer, Groeningen en Vierlingsbeek leidt de weg naar het zuiden. Er zijn in en rondom Cuijk diverse waarnemingen van de weg bekend. De eerste gedocumenteerde waarnemingen stammen al uit de 19e eeuw. Hermans beschrijft de Romeinse weg bij Cuijk in zijn *Noordbrabants Oudheden*.⁵² Een sleuf die hij op de locatie van het Hagelkruis, ten zuiden van het huidige onderzoeksgebied, liet graven leverde een goed beeld op van de weg. Deze bestond hier uit een 5,5 m breed grindpakket met een dikte van 43 cm aan de rand en 73 cm in het midden. Daaronder lag een 25 cm dikke laag leem. Even verderop was de weg volgens Hermans 6,5 m breed.

Ook in meer recenter tijden zijn resten van de weg gedocumenteerd. In het centrum betreft het onderzoeken ter hoogte van perceel Grotestraat 68 en naast de Grotestraat ten zuiden van de Markt. Beide liggen ten noorden van het huidige onderzoeksgebied. Begin december 2002 zijn op laatstgenoemde locatie grindbanen in het profiel herkend en is leem en grind uit het vermoede Romeinse wegdek verzameld.⁵³

Binnen het huidige plangebied is een weg herkend tijdens de opgraving bij het bergbezinkbassin onder de huidige Grotestraat, door Archol in 2003.⁵⁴ Hier is een verharde weg herkend die in de nieuwe tijd gedateerd kan worden. Daaronder bevindt zich een circa 120 cm dik pakket waarin op verschillende niveaus karrensporen te zien zijn. In dit pakket zijn Romeinse vondsten aangetroffen, maar ook jongere vondsten. Een eenduidig Romeins niveau in de karrensporen ontbreekt daar. Op basis van de ligging van grafmonumenten en graven en de oriëntatie van de karrensporen is mogelijk dat de Romeinse weg iets ten oosten van de sleuf moet worden gezocht. Een andere mogelijkheid is dat de weg hier grotendeels is opgenomen in de latere karrensporen, en dus daar niet meer herkenbaar was. Opvallend is wel dat de oriëntatie van de karrensporen iets afwijkt van de daar bovenop gelegen verharding.

Tijdens het onderzoek door Diachron, direct ten zuiden hiervan zijn mogelijk resten van de weg aangetroffen.⁵⁵ Hoewel de bodem behoorlijk verstoord was, is in het oostelijk deel van het onderzoeksgebied toch een pakket grind van circa 35 cm dik en minimaal 3,5 m breed herkend. Het is niet waarschijnlijk dat het om dezelfde grindbaan gaat die noordelijker is herkend, aangezien het pakket daar een stuk hoger ligt. Tevens is de ligging anders. Helaas heeft het grindpakket geen vondsten opgeleverd, maar een datering in de Romeinse tijd is goed mogelijk.

Verder naar het zuiden is de weg aangetroffen ter hoogte van de molen op de hoek Hapsebaan-Heerstraat, gelegen direct ten zuiden van het huidige plangebied. De maten die bij die waarneming zijn genomen, komen sterk overeen met die van Hermans.⁵⁶

⁵² Hermans 1865. Informatie grotendeels naar Van der Heijden 2002. De verschillende meldingen van de Romeinse weg zijn hierin geïnventariseerd.

⁵³ Mondelinge mededeling J. Koeling, vastgelegd in Ball (red.) 2006.

⁵⁴ Ball 2006 (2034941100).

⁵⁵ Stolk & Moesker 2013 (2283125100).

⁵⁶ Dat profiel is in 2001 gedocumenteerd door Koeling en van der Zanden.

Een zeer tastbare waarneming van de Romeinse weg is in 2003 gedaan in Oeffelt. Hier werd in het kader van het tv-programma Spoorzoeker door een samenwerking van de R.O.B., RAAP en Archol een sleufje gegraven in een boomgaard waar eerder een grindsnoer was waargenomen.⁵⁷ Vrijwel direct onder de bouwvoor is hier een grindpakket aangetroffen van circa 5,75 m breed en maximaal 20 cm dik. Uit de geringe dikte van het grindpakket is op te maken dat de weg door landbouwactiviteiten gedeeltelijk is opgenomen in de bovengrond. Aan de zijkanen waren in profiel, door bodemvormingsprocessen gemaskeerde, vage verkleuringen te zien. Mogelijk gaat het hier om de relictten van bermsloten die de weg geflankeerd hebben. Dergelijke greppels zijn langs dezelfde weg aan de overkant van de Maas waargenomen. Opvallend genoeg zijn bij de eerdere archeologische opgravingen aan de Grotestraat zelf geen waarnemingen van de Romeinse weg gedaan, noch bij het door Van Enckevort en Thijssen uitgevoerde onderzoek van de *vicus*, noch bij de onderzoeken van het grafveld door de W.A.C. en R.O.B.

Zeer recentelijk (najaar 2017) is de Romeinse weg echter nog gedocumenteerd tijdens de begeleiding van rioleringswerkzaamheden in het centrum, direct onder de Grotestraat.

Middeleeuwen

Uit de middeleeuwen kennen we uit het centrum en het gebied direct daar omheen een aantal belangrijke vondsten. De vroege middeleeuwen zijn in het archeologisch bestand nog enigszins ondervertegenwoordigd. Op een aantal plaatsen zijn wel scherven aangetroffen die wijzen op vroegmiddeleeuwse activiteit en zijn een aantal grafvondsten bekend die lijken te dateren op de overgang van de laat-Romeinse tijd naar de vroege middeleeuwen.⁵⁸ Ter hoogte van de St. Martinuskerk is een brandkuil aangetroffen met daarin vroegmiddeleeuwse scherven.⁵⁹ Zoals gezegd is over deze periode in Cuijk nog bijzonder weinig bekend. We mogen echter aannemen dat er in Cuijk in die periode één of meerdere nederzettingen hebben gelegen. De aanwezigheid van het Romeinse *castellum* en de Romeinse weg zullen in dit opzicht belangrijk zijn geweest. Op het terrein van de St. Martinuskerk, ten noorden van het huidige plangebied, zijn door Bogaers enkele hutkommen uit de Merovingische periode onderzocht.⁶⁰ Het daar opgegraven aardewerk is ter plaatse gemaakt en duidt dus op de aanwezigheid van een productiecentrum. De bewoning op en rond het *castellum*-terrein in de vroege middeleeuwen zal uiteindelijk hebben geleid tot de politieke en religieuze functie die Cuijk in de volle en de late Middeleeuwen bekleedde. Vondstmeldingen van Merovingisch en Karolingisch aardewerk en/of sporen uit archeologisch en niet archeologisch graafwerk zijn verder afkomstig van Overhage, van het bedrijventerrein de Beijerd en 't Riet en van 't Bijltje. Bij de Beijerd en 't Riet zijn onder andere een aantal hutkommen uit de Merovingische periode opgegraven. Uit de vondstmeldingen en onderzoeksresultaten blijkt dat het huidige Cuijk in die periode intensief bewoond werd.

Van het *castellum*-terrein kennen we een grote, tien meter brede gracht en een deel van een tufstenen muur, die waarschijnlijk een middeleeuwse motte omgeven hebben.⁶¹ Deze motteburcht, wordt in verband gebracht met de aanwezigheid van de heren van Cuijk. Na de vernietiging van de versterking in 1132 werd op het terrein een aantal elkaar opeenvolgende kerken gebouwd.

⁵⁷ De weg is hier ontdekt door J. Roymans van RAAP.

⁵⁸ Monumentnr. 9389, gelegen op ca. 800 m ten westen van het plangebied.

⁵⁹ 2160823100.

⁶⁰ Bogaers 1966, 133-134.

⁶¹ Van Enckevort, Thijssen & Graat 2002, 97.

Mogelijk heeft er eerder echter ook al een kerk gestaan.⁶² In het gebied rondom de versterking en de latere kerken zijn op verschillende plaatsen sporen uit de 11^e, de 12^e en de 13^e eeuw aangetroffen. De resten van een gebouw met natuurstenen kelder in het centrum van Cuijk⁶³ alsmede de gebouwen zoals die zijn aangetroffen op Groot Heiligenberg en de Beijerd en 't Riet zijn noemenswaardig.

In het plangebied zelf zijn ook sporen uit de middeleeuwen aangetroffen. Bij onderzoek te Nutricia zijn sporen opgegraven die waarschijnlijk wijzen op bewoning uit de volle middeleeuwen.⁶⁴ Het aangetroffen cluster sporen is destijds niet begrensd, dus het is niet te zeggen of het gaat om een geïsoleerd liggend erf of om een nederzetting met meerdere erven. Het aardewerk wijst erop dat de nederzetting in het plangebied tussen ca. 1050 en 1225 in gebruik was.

Nieuwe tijd

Zowel binnen als buiten het plangebied zijn op verschillende plaatsen resten uit de nieuwe tijd aangetroffen. Het betreft vaak vondstmateriaal.⁶⁵ In enkele gevallen zijn echter ook meeromvattende complexen aangetroffen. Onderstaande opsomming is niet uitputtend.

Aan de Grotestraat ten noorden van het plangebied zijn naast uitbraaksleuven van Romeinse bebouwing ook een waterput en een muur van een 19^e-eeuws gebouw aangetroffen.⁶⁶ Bij een onderzoek dat ten noorden van het plangebied aan de Maasboulevard is uitgevoerd, zijn resten van een kadebeschoeiing uit de late middeleeuwen/ nieuwe tijd zijn blootgelegd.⁶⁷

Bij het onderzoek binnen het plangebied, te Nutricia aan de oostzijde van de Grotestraat, zijn ook sporen en vondsten uit de nieuwe tijd aangetroffen. Mogelijk gaat het in het geval van twee grote sporen om leerlooierskuipen, maar geheel zeker is dat niet.⁶⁸ Het aardewerk uit die opgraving duidt o.a. op de periode 1300-1600. De sporen behoren niet tot de erven die zich volgens het bestudeerde historische kaartmateriaal binnen het plangebied hebben bevonden. Zij zijn elders gelegen.

Tijdens de opgraving bij het bergbezinkbassin, binnen het plangebied, zijn uit subrecente tijden enkele sporen aangetroffen waarvan wordt vermoed dat het gaat om schatgraverskuilen.⁶⁹ Uit lokale kranten zijn verschillende berichten bekend uit de 19^e en het begin van de 20^e eeuw, waarin deze 'urnendelverij' wordt genoemd (zie ook hierboven).

⁶² Mond. med. drs. E. Vreenegoor, vastgelegd in Ball 2006.

⁶³ Van Enkevort, Thijssen & Graat 2002, 97.

⁶⁴ Kemme 2014 (2374259100).

⁶⁵ Binnen het plangebied o.a. 2034941100; buiten het plangebied o.a. 2096201100, 2096218100, 2879676100.

⁶⁶ 2413357100, 2426682100.

⁶⁷ 2160823100.

⁶⁸ Kemme 2014 (2374259100).

⁶⁹ Ball 2006 (2034941100).

3

Archeologische verwachting

Als de landschappelijke, historische en archeologische gegevens die tijdens het bureauonderzoek over het plangebied Grotestraat - Zuid zijn verzameld, worden gecombineerd kan op basis daarvan een specifieke archeologische verwachting worden opgesteld. In het onderstaande is deze archeologische verwachting per periode geformuleerd. Daarbij wordt waar mogelijk een specifieke verwachting per deelgebied gegeven.

Prehistorie

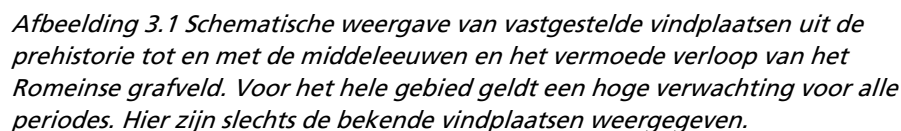
Archeologisch onderzoek in en rond het plangebied heeft informatie opgeleverd voor de hele periode van mesolithicum tot en met ijzertijd. Paleolithische resten zijn vooralsnog niet aangetroffen, maar kunnen ook niet worden uitgesloten. Indien aanwezig bevinden deze resten zich op relatief grote diepte, onder de rivierduinafzettingen.

De terrasranden en rivierduinafzettingen zijn al vanaf het mesolithicum een interessante vestigingsplaats, getuige de vuurstenen werktuigen die uit deze periode zijn aangetroffen. Dat zeker in het neolithicum, de bronstijd en de ijzertijd sprake was van bewoning in Cuijk blijkt o.a. uit de begravingen en bewoningssporen die rondom de St. Martinuskerk, ten noorden van het plangebied, zijn aangetroffen, maar ook ten zuiden daarvan. Binnen het plangebied is in eerdere onderzoeken bewoning en begraving vastgesteld in de vorm van nederzettingssporen uit de late bronstijd/ijzertijd en een inhumatiegraf uit de ijzertijd (afbeelding 3.1).

Op basis van het bureauonderzoek is dus duidelijk geworden dat zich ten noorden en ten zuiden van het plangebied evenals daarbinnen prehistorische sporen bevinden. De landschappelijke ligging binnen het plangebied verschilt niet significant van de situatie ten noorden en ten zuiden daarvan. Voor het gehele plangebied wordt een hoge kans op de aanwezigheid van prehistorische sporen verondersteld. De verwachting is dat het niveau waarop paleolithische resten aanwezig kunnen zijn, slechts bereikt zullen worden indien sprake is van onderkeldering. Voor het mesolithicum kan gedacht worden aan de aanwezigheid van resten van kampementen. Deze laten zich archeologisch vooral herkennen door vuursteenconcentraties met of zonder haardplaatsen. Ook voor het neolithicum kunnen archeologische sporen van bewoning worden verwacht. Tevens kunnen begravingen aanwezig zijn. Wel dient er rekening mee te worden gehouden dat dergelijke oude grondsporen door uitloging slecht zichtbaar kunnen zijn. Voor de bronstijd en de ijzertijd kan gedacht worden aan sporen van bewoning, agrarisch landgebruik en begravingen. Of met betrekking tot bewoning sprake is van geïsoleerd liggende erven of van bewoningsclusters zal moeten blijken. Met betrekking tot begravingen dient nog te worden vastgesteld of binnen het plangebied sprake is van een aaneengesloten grafveld, of dat zich hier verspreid liggende graven bevinden, of dat bij Nutricia sprake is van een geïsoleerd graf.

De prehistorische sporen bevinden zich in de B-horizont of in de top van de C-horizont. De diepte daarvan zal binnen het plangebied variëren. Het is niet uit te

Op basis van het bovenstaande geldt voor het gehele plangebied een hoge verwachting voor de aanwezigheid van resten uit de prehistorie, van steentijd tot en met ijzertijd. Deze hoge verwachting geldt voor bewoningssporen, vondstconcentraties, sporen van agrarisch landgebruik en begravingen.

Cuijk is in archeologisch opzicht vooral bekend van de Romeinse resten die er zijn aangetroffen. Ten noorden van het plangebied ligt een Romeinse *vicus* en het *castellum*. Van de *vicus* zijn aanwijzingen teruggevonden in de vorm van onder andere houten huizen, (gedeeltelijk) stenen gebouwen waaronder tempels en een mogelijk badhuis. Aanwijzingen voor de aanwezigheid van een militair fort zijn aangetroffen in de vorm van grachten uit de 1^e eeuw in de omgeving van de

St. Martinuskerk, en uit de 4^e eeuw twee min of meer parallelle spitsgrachten met daartussen een aarden wal en een muur met halfronde hoektorens.⁷⁰ Ook een stenen brug dateert uit de periode van het 4^e-eeuwse *castellum*.

Binnen het plangebied zijn vooralsnog geen grondsporen aangetroffen van Romeinse nederzettingen. De Romeinse weg van Nijmegen naar Tongeren moet in Cuijk, ten minste gedeeltelijk, bij de huidige locatie van de Grotestraat liggen. In en rond Cuijk zijn verschillende archeologische waarnemingen bekend waarbij de weg is herkend, waaronder in het plangebied. Het tracé van de Romeinse weg loopt dus door het plangebied Grotestraat Zuid.

Het grafveld van *Ceuclum* strekte zich uit langs het tracé van de Romeinse weg aan de zuidzijde van de militaire en burgerlijke nederzetting. Het is duidelijk geworden dat in dit grafveld en met name ook in het plangebied Grotestraat Zuid zowel sprake is van crematie- als van inhumatiegraven. Het grafveld is tenminste tussen de 1e en de 4e/5e eeuw in gebruik geweest. In ruimtelijke zin loopt het in ieder geval door tot ver in het huidige plangebied (afbeelding 3.1). Opvallend is dat ten oosten van de Romeinse weg geen begravingen lijken te zijn bijgezet. In ieder geval zijn daar tot op heden geen aanwijzingen voor gevonden. Het is bekend dat binnen het grafveld sprake is van een zekere clustering, en dat er naast zones met begravingen ook zones zijn waarin niet, of vrijwel niet, werd begraven.

Voor de Romeinse tijd dient binnen het plangebied in ieder geval rekening te worden gehouden met aanzienlijke hoeveelheden crematiegraven en inhumatiegraven. Daarbij kan sprake zijn van een grote variatie in de aard van de graven. Deels zal sprake zijn van eenvoudige crematiegraven, bestaande uit crematieresten (houtschool, verbrand bot), al dan niet vergezeld van enkele grafgiftten. Er dient echter ook rekening te worden gehouden met begravingen met een uiterst geromaniseerd karakter, bijvoorbeeld met askisten en kistvormige constructies waarin de doden zijn bijgezet met veel en opmerkelijke grafgiftten. Ook resten van grafmonumenten, zoals kringgreppels of meer monumentale structuren kunnen verwacht worden, alsmede sporen die aan het crematieritueel zijn toe te schrijven, zoals crematieplaatsen (*ustrina*). Voor inhumatiegraven geldt dat botmateriaal voor het grootste deel niet bewaard is gebleven. Wel kunnen lijk- en/of kistsilhouetten herkenbaar zijn, alsmede meer robuuste botdelen en tanden. De tot nu toe aangetroffen inhumatiegraven binnen het plangebied dateren waarschijnlijk in de 4^e eeuw.

Intacte resten van het grafveld kunnen worden verwacht in de B-horizont en in de C-horizont. Het niveau daarvan varieert binnen het plangebied, maar de resten kunnen zich al vanaf zo'n 50-75 cm beneden maaiveld aandienen. Behalve het grafveld is ook de Romeinse weg aanwezig binnen het plangebied. Hiervan zijn plaatselijk resten teruggevonden. Het verloop van de weg is binnen het plangebied niet exact bekend, maar het lijkt erop dat deze zich (plaatselijk) aan de oostkant van, of direct ten oosten van de huidige Grotestraat bevindt. De verwachting is dat (afhankelijk van eventuele verstoringen) nog grote delen van de weg intact in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Er dient rekening te worden gehouden met een grindpakket met een dikte van tenminste enkele tientallen centimeters, in diverse fasen. In dit pakket kunnen vondsten aanwezig zijn. Aan weerszijden van het grindpakket kan sprake zijn van bermgreppels.

⁷⁰ Het *castellum* verloor aan het einde van de 1^e of het begin van de 2^e eeuw zijn militaire rol. In de 4^e eeuw is waarschijnlijk opnieuw sprake van een *castellum*.

Op basis van het bovenstaande geldt een hoge verwachting voor de aanwezigheid van Romeinse infrastructuur en van resten behorende tot het Romeinse grafveld, met name (grote hoeveelheden) graven uit de 2^e tot 4^e eeuw. Voor bewoningssporen uit de Romeinse tijd kan eveneens een hoge verwachting worden uitgesproken. Het is zeker niet uitgesloten dat ook buiten de urbane nederzetting bewoning aanwezig was, bijvoorbeeld in de vorm van verspreid liggende of geclusterde boerderijen.

Middeleeuwen

In en rondom het plangebied zijn op enkele plekken middeleeuwse resten aangetroffen. Voor de vroege middeleeuwen beperken de resten zich veelal tot losse vondsten en kleine clusters sporen. Wel zijn ten westen van het plangebied aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van graven uit de laat-Romeinse tijd - vroege middeleeuwen. Over de volle middeleeuwen is in archeologisch opzicht meer bekend. Van het *castellum*-terrein kennen we bijvoorbeeld een brede gracht en een deel van een tufstenen muur, die waarschijnlijk een motte omgeven hebben.

Binnen het huidige plangebied zijn sporen aangetroffen die waarschijnlijk wijzen op bewoning uit de volle middeleeuwen (afbeelding 3.1). Het aangetroffen cluster is destijds niet begrensd, dus het is niet te zeggen of het gaat om een geïsoleerd liggend erf of om een nederzetting met meerdere erven. Het is aannemelijk dat zich op andere plekken binnen het plangebied ook middeleeuwse bewoningssporen bevinden. Sporen van begraving uit de vroege middeleeuwen zijn evenmin uitgesloten, mogelijk als opvolger van de vierde-eeuwse fase van het Romeinse grafveld.

Evenals de sporen uit de prehistorie en de Romeinse tijd zijn de middeleeuwse sporen aangetroffen in de B-horizont en de top van de C-horizont, die zich plaatselijk vanaf zo'n 50-75 cm beneden maaiveld zouden kunnen manifesteren. Ook dient rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van een middeleeuwse weg.

Op basis van het bovenstaande geldt voor het plangebied Grotestraat Zuid een hoge verwachting voor de aanwezigheid van resten van middeleeuwse bewoning, agrarisch landgebruik, begraving en infrastructuur.

Nieuwe tijd

Zowel binnen als buiten het plangebied zijn op verschillende plekken resten uit de nieuwe tijd aangetroffen

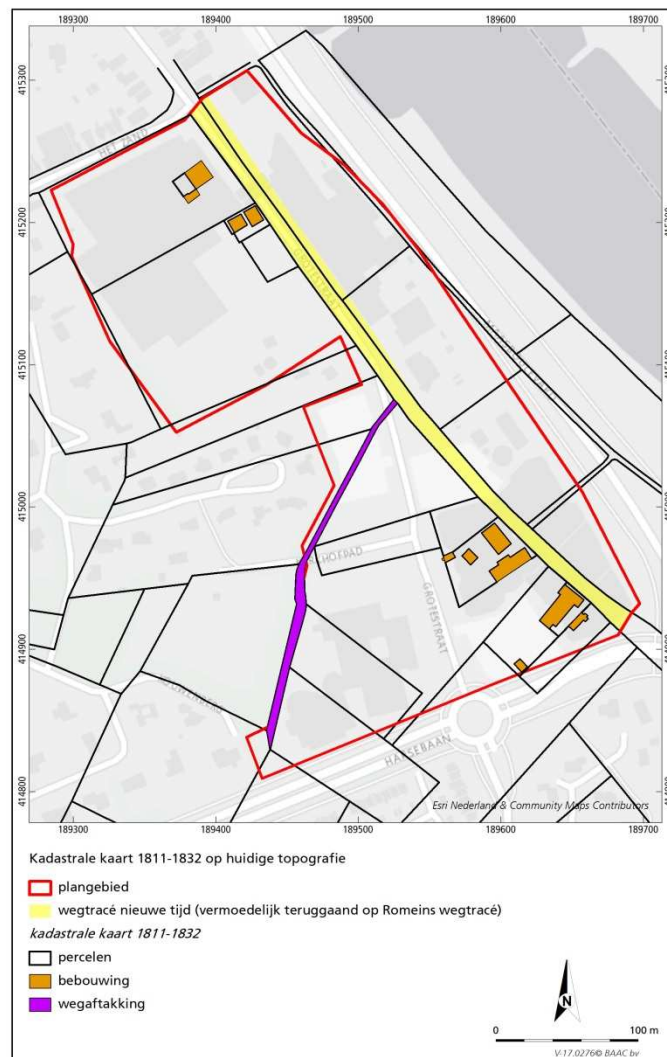
Binnen het plangebied zijn resten van een wegtracé aangetroffen. Tijdens hetzelfde onderzoek zijn uit subrecente tijden enkele sporen aangetroffen waarvan wordt vermoed dat het gaat om schatgraverskuilen. Bij het onderzoek binnen het plangebied, te Nutricia aan de oostzijde van de Grotestraat, zijn ook sporen en vondsten uit de nieuwe tijd aangetroffen, mogelijk leerlooierskuipen. De sporen behoren niet tot de erven die zich volgens het bestudeerde historische kaartmateriaal binnen het plangebied hebben bevonden.

Op basis van historisch kaartmateriaal is vastgesteld dat het gebied tussen de tweede helft van de 18^e en de late 20^e eeuw zich van grotendeels onbebouwd naar deels bebouwd ontwikkelde (afbeelding 3.2). Op enkele percelen aan de huidige Grotestraat is bebouwing ingetekend, de vroegste daarvan in het zuidelijke deel van het plangebied. Resten van de historisch bekende erven kunnen nog in de bodem aanwezig zijn, maar het is aannemelijk dat zich in de

late middeleeuwen-nieuwe tijd ook bebouwing in het plangebied heeft bevonden die we niet van kaarten kennen.

Archeologische sporen uit de nieuwe tijd kunnen al vanaf vlak onder het maaiveld aanwezig zijn. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om muren of resten van het wegtracé dat al eerder is aangetroffen en zijwegen/paden van de Grotestraat (*Weg van Cuijk naar St. Agatha*). Voor muurwerk geldt dat het waarschijnlijk vooral aanwezig is op de percelen waarop op de historische kaarten bebouwing is ingetekend. In andere delen van het plangebied is de aanwezigheid van muurwerk echter niet uitgesloten. Vanzelfsprekend is de mate waarin muurwerk nog aanwezig is in de bodem sterk afhankelijk van hoe diep de gebouwen gefundeerd zijn, hoe grondig gesloopt is en in hoeverre de resten door latere verstoringen zijn aangetast.

Concluderend geldt voor de percelen waarop op historische kaarten bebouwing is ingetekend een hoge verwachting voor de aanwezigheid van bewoningsresten uit de nieuwe tijd. Maar ook op terreinen waar op kaarten geen bebouwing staat weergegeven, zijn inmiddels sporen archeologisch aangetoond. In het plangebied geldt een hoge verwachting voor het aantreffen van resten van bewoning, infrastructuur en resten van economische activiteiten.

Afbeelding 3.2 Inrichting van het plangebied in de nieuwe tijd, op basis van de kadastrale kaart uit 1811-1832 geprojecteerd op de huidige topografie. Voor het hele gebied geldt een hoge verwachting voor de nieuwe tijd. Hier zijn slechts de erven en wegtracés (schematisch) weergegeven.

4 Conclusie en aanbevelingen

In dit bureauonderzoek is getracht om op basis van de beschikbare landschappelijke, archeologische en historische gegevens een zo gedetailleerd mogelijk beeld te geven van de gebruiksgeschiedenis van het plangebied Grotestraat Zuid in Cuijk. Voor alle periodes van paleolithicum tot en met nieuwe tijd kan dan ook een hoge verwachting op de aanwezigheid van archeologische resten worden uitgesproken. In het onderstaande worden de onderzoeksvragen die voor dit bureauonderzoek zijn opgesteld beantwoord. Vervolgens wordt een advies voor vervolgonderzoek opgesteld. In dit bureauonderzoek zijn geen bouwdoSSIers verwerkt, waardoor over specifieke verstoringen met betrekking tot bestaande bouw nog weinig uitspraken te doen zijn.

Beantwoording onderzoeksvragen

De in hoofdstuk 1 geformuleerde onderzoeksvragen kunnen als volgt worden beantwoord:

1. *Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*

Het archeologisch onderzoek binnen het plangebied heeft zich voornamelijk geconcentreerd in het noordelijk deel, in de zone rondom de huidige Nutriciafabriek. Uit dat gebied is een aantal waarnemingen bekend. Tijdens verschillende onderzoeken zijn (in chronologische volgorde) bewoningssporen uit de late bronstijd-ijzertijd, een inhumatiebegraafing uit de midden-ijzertijd, begravingen en andere grafveld-gerelateerde sporen en een weg uit de Romeinse tijd, bewoningssporen uit de volle middeleeuwen en een wegtracé en grondsporen uit de nieuwe tijd aangetroffen. Daarnaast blijkt uit kaartmateriaal uit de tweede helft van de 18e tot en met de 20e eeuw dat zich op diverse plaatsen binnen het plangebied erven/percelen met bijbehorende bebouwing hebben bevonden.

Omdat het wat het gravend archeologisch onderzoek aangaat in alle gevallen relatief kleinschalige onderzoeken betreft, is het lastig de verschillende vindplaatsen ruimtelijk te begrenzen. Toch kunnen op basis van de huidige vindplaatsen enkele algemene uitspraken worden gedaan:

- De waarnemingen met betrekking tot bewoningssporen uit de late bronstijd-ijzertijd beperken zich vooralsnog tot een onderzoek dat ter hoogte van de Grotestraat is uitgevoerd. Op basis van waarnemingen ten noorden en ten zuiden van het plangebied, is het echter aannemelijk dat archeologische sporen van laat-prehistorische erven zich ook elders (verspreid) in het plangebied bevinden.
- Het feit dat tot op heden slechts één begraafing uit de ijzertijd is aangetroffen bij het onderzoek te Nutricia wijst er op dat op deze locatie mogelijk geen sprake is van een groot aaneengesloten grafveld uit deze periode, maar wel van verspreid liggende graven of kleine groepen graven. Net als bij de bewoningssporen moet er voor het gehele plangebied rekening mee worden gehouden dat

dergelijke geïsoleerd liggende graven of groepen graven aanwezig kunnen zijn. Bovendien kunnen er op andere plaatsen binnen het plangebied wél grotere grafvelden aanwezig zijn.

- De begrenzing van de resten uit de Romeinse tijd lijkt vooralsnog duidelijker. De Romeinse weg volgt mogelijk hetzelfde tracé als de weg die op historische kaarten uit de 18e en de 19e eeuw is ingetekend. In hoeverre en waar de Romeinse niveaus van de weg binnen het plangebied nog intact aanwezig zijn, is niet bekend. Het is mogelijk dat het Romeinse niveau deels opgenomen is in latere gebruiksfases. Ook is het mogelijk dat zijwegen in het plangebied aanwezig zijn geweest.
Het Romeinse grafveld beperkt zich voor zover nu bekend tot de zone ten westen van de Romeinse weg. Ten oosten daarvan zijn vooralsnog geen Romeinse graven aangetroffen, maar het is niet uitgesloten dat zij zich daar plaatselijk wel bevinden. Hoe ver het grafveld in westelijke richting doorloopt, is niet bekend. Evenmin weten we hoe ver het in zuidelijke richting doorloopt. Het is aannemelijk dat het grafveld zich verder zuidelijk uitstrekt dan tot nog toe gereconstrueerd is gezien het feit dat recentelijk ten zuiden van de parkeerplaats van Nutricia nog een graf is gevonden. Binnen de zone met begravingen langs de Romeinse weg kan sprake zijn van verschillende groepen graven, met daartussen zones waarin niet is begraven.
- De bewoningssporen uit de volle middeleeuwen zijn bij het onderzoek aan de oostzijde van de Grotestraat binnen het plangebied aangetroffen. Ook hier kan het gaan om een geïsoleerd liggend erf, waarvan er binnen het plangebied nog meer kunnen liggen, maar het kan ook om een grotere nederzetting met meerdere erven gaan. Het is aannemelijk dat de zone langs de weg van tijd tot tijd bebouwd is geweest.
- Het wegtracé uit de nieuwe tijd volgt waarschijnlijk het oorspronkelijke verloop van de Grotestraat, en is dus vrij nauwkeurig te begrenzen. De exacte breedte van de weg is niet vastgesteld.

2. *Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstoringen in het verleden binnen het plangebied?*

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat binnen het plangebied sprake is van lage rivierduinen op terrasafzettingen. Door de afzetting van rivierduinzand is sprake van een terrein waarin hogere en lagere delen elkaar afwisselen. De hoogte waarop de B of de C-horizont zich bevindt, varieert sterk. Plaatselijk kan de B of C-horizont zich al op zo'n 50-75 cm beneden het maaiveld bevinden, maar op andere plekken is dit mogelijk meer dan 100 cm. Door de beperkte doorlooptijd van het onderzoek zijn de bouwdoSSIers nog niet onderzocht. Door het bestuderen hiervan kan een beeld worden verkregen van de mate waarin de aanwezige bebouwing de bodem in het plangebied heeft verstoord. Uit het booronderzoek dat ten westen van de Grotestraat op het Nutriciaterrein is uitgevoerd, bleek de bodem hier plaatselijk 140 tot 160 cm beneden maaiveld verstoord. In hoeverre een vergelijkbare mate van verstoring geldt voor overige delen van het plangebied is niet te zeggen. De bouwdoSSIers kunnen hier meer duidelijkheid over verschaffen.

Wel is duidelijk dat ter plaatse van het bergbezinkbassin de sporen goed geconserveerd waren, ondanks alle graafactiviteiten die er in het verleden

hebben plaatsgevonden. Het bergbezinkbassin betekent heden een diepe verstoring, maar dat gebied is reeds onderzocht. Het is mogelijk dat ook op het door de R.O.B. opgegraven terrein nog archeologische sporen te verwachten zijn. Daar zijn sporen als randstructuren en inhumatiegraven, die zich mogelijk pas dieper als herkenbaar spoor manifesteren, namelijk niet opgetekend.

3. *Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied? (indien mogelijk gespecificeerd naar aard, vindplaats(en) / periode(n))?*

De specifieke archeologische verwachting voor het gebied is beschreven in hoofdstuk 3. Samenvattend kan de archeologische verwachting als volgt worden omschreven:

Periode	Verwachting	Toelichting
Prehistorie	Hoge verwachting	De hoge verwachting geldt voor alle periodes (steentijd-ijzertijd), voor de relevante complextypen voor het gehele plangebied. Eventueel aanwezige paleolithische resten zullen zich bevinden op relatief grote diepte.
Romeinse tijd	Hoge verwachting	De hoge verwachting geldt voor alle relevante complextypen en voor het gehele plangebied. Voor het grafveld geldt dat dit zich waarschijnlijk beperkt tot de zone ten westen van de Grotestraat. Bewoningssporen kunnen in het gehele plangebied aanwezig zijn. Het Romeinse wegtracé loopt van noord tot zuid door het plangebied. De aanwezigheid van zijwegen behoort tot de mogelijkheden.
Middeleeuwen	Hoge verwachting	De hoge verwachting geldt voor alle complextypen en voor het gehele plangebied.
Nieuwe tijd	Hoge verwachting	De hoge verwachting geldt voor alle relevante complextypen en voor het gehele plangebied. In het bijzonder dienen de erven die op kaartmateriaal vanaf de tweede helft van 18e eeuw te zien zijn, genoemd te worden.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat nog geen beeld bestaat van de mate waarin de huidige bebouwing voor verstoring van de bodem heeft gezorgd. Het is wel aannemelijk dat van een zekere mate van verstoring sprake is. Op basis van het bestuderen van de bouwdoossiers kan meer inzicht worden verkregen in verstoringsdieptes, waardoor de archeologische verwachting van delen van het plangebied wellicht naar beneden kan worden bijgesteld.

4. *In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?*

In het plangebied is woningbouw gepland. Omdat de bodem voor

woningbouw vaak tot zeker 100 cm beneden maaiveld geroerd wordt, bestaat er een gerede kans dat de aanwezige archeologische resten, indien nog bewaard gebleven, hierdoor verstoord worden. Omdat nog niet bekend is hoe het gebied precies ingericht zal worden, kunnen op dit moment geen zones worden aangewezen waarin geen onderzoek noodzakelijk is. Bovendien zijn de bouwdoSSIers vooralSnog niet bekeken, waardoor tot op heden niet is geïnventariseerd in hoeverre verstoringen als gevolg van vroegere bouwactiviteiten binnen het plangebied aanwezig zijn en welke invloed zij gehad hebben. Aan de hand hiervan kunnen waarschijnlijk delen worden geselecteerd waarvoor de archeologische verwachting naar beneden dient te worden bijgesteld.

Advies voor vervolgonderzoek

Om meer inzicht te krijgen in de aanwezige archeologische waarden binnen het plangebied is vervolgonderzoek noodzakelijk. Op basis van deze verwachting adviseert BAAC bv om eerst vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een bureauonderzoek naar de bouwdoSSIers, om diepe en ingrijpende verstoringen in kaart te brengen. Aan de hand van dit onderzoek kan de archeologische verwachting voor delen van het plangebied wellicht naar beneden worden bijgesteld.

Waar mogelijk kunnen proefsleuvenonderzoeken worden uitgevoerd om de vindplaatsen te waarderen. Op plaatsen waar een proefsleuvenonderzoek praktisch niet mogelijk is adviseert BAAC bv archeologische begeleidingen onder protocol opgraven. Omdat bouwplannen tot op heden niet definitief zijn en verstoringsdiepten nog niet in kaart zijn gebracht is het echter nog niet mogelijk een advies op maat te geven waarin vervolgstategieën per deelgebied zijn uitgewerkt.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Cuijk) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemverstorende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten altijd alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016.

5

Geraadpleegde bronnen

Archeologisch Beleidsplan Gemeente Cuijk, 2009.

Ball, E.A.G. en E.N.A. Heirbaut, 2005: *Inventariserend Onderzoek in het plangebied Markt*, Leiden (Archolrapport 38).

Ball, E.A.G. (red.), 2006: *Dood en begraven langs de Romeinse weg. Het onderzoek van een grafveld uit de Romeinse tijd bij Cuijk – Grotestraat Bergbezinkbassin*, Leiden (Archol-rapport 40).

Beek, H. van der en R.F.B. Isarin, 1990: *Paleogeografische ontwikkelingen in het Land van Cuijk gedurende het Laat-Weichselien en Holoceen*, Utrecht (ongepubliceerd verslag van een doctoraal veldwerk, studie Fysische Geografie, Universiteit Utrecht).

Berkel van, G. en K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen herkomst en historie*, Utrecht.

Bogaers, J.E., 1966: Opgravingen te Cuijk, 1964-1966, in *Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 19, *65-72.

Bogaers, J.E., 1967: Enige opmerkingen over het Nederlands gedeelte van de limes van Germania Inferior (Germania Secunda), *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 17, 99-114.

Bont, C.H.M. de en G.J. Maas, 2005. *Tussen Grave en Gennep en Arcen en Velden. Archeologische verwachtingen langs de borden en in het winterbed van de Maas in het stuwpand Grave en het stuwpand Sambeek vanuit fysisch- en historisch-geografisch perspectief*, Alterra-rapport 1174, Wageningen.

Buitenhuis, A., S.J. Kluiving, G.W. de Lange, R.W. de Waal en H.P. Wolfert, 1991: *Geomorfologische gesteldheid van Midden en Oost Noord-Brabant*, (Staring Centrum-Rapport 121).

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2016: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 4.0*, SIKB, Gouda.

Elbers, J. et al., 1992: *Fidelis - Verslag van een grafveldonderzoek aan de Grotestraat te Cuijk*, Cuijk.

Enkevort, H. van en J.K. Haalebos, 2002: Een kalkstenen kelder, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 38-40.

Enkevort, H. van en J. Thijssen, 1998: De Romeinse vicus Ceulcum. Archeologisch onderzoek aan de Grotestraat in Cuijk, *Westerheem* 47, 154-163.

Enkevort, H. van, J. Thijssen en G. Graat, 2002: De late middeleeuwen, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 96-102.

FAD Heemkundegroep, 2015: *Melkproducten fabriek St Maarten in Cuijk, 1904 – 1975*, Cuijk.

Geraeds, J., 2006: *Archeologisch onderzoek Messemaker te Cuijk, waarderende fase*, Eindhoven (Grontmij rapport 181268/EHV/GAR202).

Goudswaard, B., R.A.C. Kroes en H.S.M. van der Beek, 2000: The Late Roman bridge at Cuijk, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, volume 44, 2000-01, 439-554.

Haalebos, J.K., 2002a: Het oudste fort, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 21-24.

Haalebos, J.K., 2002b: De tempels, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 36-38.

Haalebos, J.K., 2002c: De laatantieke castella, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 81-88.

Heijden, P. van der, 2002: Het wegennet rond Cuijk, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 42-47.

Hermans, C.R., 1865: Noordbrabants Oudheden, 's-Hertogenbosch.

Hessing, W., en T. van der Zanden, 2002: Na de dood, in: Van Enkevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 48-63.

Hiddink, H.A., 1991: Rural centres in the Roman settlement system of Northern Gallia Belgica and Germania Inferior, in: N. Roymans en F. Theuws (red.), *Images of the past. Studies on ancient societies in North-Western Europe*, Amsterdam (Studies in pre- en protohistorie 7), 201-233.

Kemme, A.W.A., 2014: *Cuijk, Nutricia. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P)*, *Archeologische Begeleiding en Opgraving*, 's-Hertogenbosch (BAAC-rapport A-12.0247).

Koeling, J., 2002: Cuijk in de prehistorie, in: Van Enckevort en Thijssen (red.), *Cuijk. Een regionaal centrum in de Romeinse tijd*, Utrecht (Archeologische Berichten Nijmegen 5), 14-19.

Lippok, F.E., 2013: *Een Romeins Grafveld aan de Grotestraat te Cuijk* (niet-gepubliceerde afstudeerscriptie Saxion HBO Archeologie).

Stolk, M. & T.P. Moesker, 2013: *Archeologisch onderzoek Cuijk, Grotestraat. Een Romeins graf en een Romeinse weg*, Amsterdam (Diachron notitie 119).

Weterings, P., 2015: *Romeinse graven in Cuijk. Archeologische Begeleiding conform protocol Opgraven (AB-O) Grotestraat 91, 's-Hertogenbosch* (BAAC-rapport A-11.0449).

Geraadpleegde kaarten

Archeologische beleidskaart gemeente Cuijk, 2009, Past2Present.

Bodemkaart van Nederland 1:50.000, 1975. Blad 46 west/oost Vierlingsbeek. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

ANWB, 2004: Topografische atlas Gelderland (1:25.000), ANWB, Den Haag

Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000. 1985. Blad 46 west/oost Vierlingsbeek. Stichting voor Bodemkartering/ Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010: Archeologische Monumentenkaart (AMK) en Centraal Archeologisch Archief (CAA), geraadpleegd via Archis.

Kadasterkaart (minuutplan en OAT), 1811-1832, te raadplegen de Beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>.

Topografische kaart van het Nederambt van het Land van Cuijk, Collectie kaarten en tekeningen van het Streekarchief Brabant-Noordoost, rayon Land van Cuijk, 's-Hertogenbosch.

Topotijdreis, Tijdreis over 200 jaar topografie, <http://www.topotijdreis.nl>.

Tranchot, J.J., F.C.F. Freiherr von Müffling & H. Müller-Miny, uitgave 1967. *Kartenaufnahme der Rheinlande 1803-1820: de Tranchotkaart van het gebied tussen Maas en Rijn, Nederlands gedeelte*. Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschitskunde, Maastricht.

Geraadpleegde websites

AHN, 2010: *Actueel Hoogtebestand Nederland*. Verkregen via www.ahn.nl.

DINOloket, Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond, <https://www.dinoloket.nl>, november 2017.

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), 2011. *Historische informatie van Noord-Brabant*. Verkregen in november 2017 via www.bhic.nl.

Bijlagen

Bijlage 1	Geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Archeologisch onderzoek binnen het plangebied
Bijlage 3	Archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied